

JAVNA RABA SLOVENŠČINE: STANJE, ZAKONODAJNE REŠITVE IN STRATEGIJA

Prispevki s posveta, 8. december 2016

April 2017

CIP - Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

811.163.6(082)(0.034.2)

JAVNA raba slovenščine [Elektronski vir] : stanje, zakonodajne rešitve in strategija : prispevki s posveta, 8. december 2016 / [uredila Damijana Zelnik]. - El. knjiga. - Ljubljana : Državni svet Republike Slovenije, 2017

Način dostopa (URL): <http://www.ds-rs.si/?q=publikacije/zborniki-s-posvetov>

ISBN 978-961-6453-53-0 (pdf)

1. Zelnik, Damijana

289967616

JAVNA RABA SLOVENŠČINE: STANJE, ZAKONODAJNE REŠITVE IN STRATEGIJA

Posvet, 8. december 2016

Organizatorji: Državni svet Republike Slovenije, Ministrstvo za kulturo Republike Slovenije in Slovenska akademija znanosti in umetnosti.

Posvet je vodil dr. Zoran Božič, predsednik Komisije Državnega sveta za kulturo, znanost, šolstvo in šport.

I. IZHODIŠČA POSVETA

II. UVODNE MISLI

Mitja Bervar, mag. manag., predsednik Državnega sveta Republike Slovenije

Tone Peršak, minister za kulturo Republike Slovenije

akad. prof. dr. Tadej Bajd, predsednik Slovenske akademije znanosti in umetnosti

III. PREDSTAVITVE IN STALIŠČA

dr. Simona Bergoč, vodja Službe za slovenski jezik, Ministrstvo za kulturo

Slovenščina v javnosti: pravica ali privilegij?

Tanja Cmrečnjak Pelicon, Inšpektorat za delo, Ministrstvo za delo, družino socialne zadeve in enake možnosti

Vloga Inšpektorata RS za delo pri nadzoru določil glede javne rabe slovenščine

prof. dr. Marko Snoj, predstojnik Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša, ZRC SAZU

Slovenščina v javnosti z zdravorazumskega stališča

dr. Nataša Gliha Komac, Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša, ZRC SAZU

Imena podjetij: zakonske določbe in iskanje alternativnih rešitev

dr. Marko Jesenšek, Filozofska fakulteta, Univerza v Mariboru

Govoriti samozavestno po slovensko

dr. Alenka Valh Lopert, Filozofska fakulteta, Univerza v Mariboru

Ali je slovenski jezik res jezik "limitiranih resursov"?

dr. Melita Zemljak Jontes, Filozofska fakulteta, Univerza v Mariboru

"Zakaj se moram učiti slovenščino?! Saj jo znam!" Pa res?

dr. Silvija Borovnik, Filozofska fakulteta Univerze v Mariboru

Zvestoba slovenščini – je to nacionalizem, ksenofobija, lastna promocija?

dr. Matej Accetto, Pravna fakulteta, Univerza v Ljubljani

O pravnem urejanju rabe jezika: med nego in zadrego

dr. Janez Dular, slovenski jezikoslovec, politik in urednik

Jezikovna politika kakor nekdanj, tako zdaj – in vekomaj?

Marta Kocjan Barle, slovenistka, lektorica in urednica, članica Pravopisne komisije
in uredniškega sveta novega SSKJ

Med jezikovnimi ideali in resničnostjo

I. IZHODIŠČA POSVETA

Položaj nacionalnega jezika se ocenjuje z njegovimi družbenimi vlogami in se potrjuje s stalnim procesom kultiviranja in jezikovno kulturo sploh. Slovenščina nas je kot identitetno skupnost, narod in državotvorno nacijo združevala vse od srednjega veka prek habsburške monarhije, obeh Jugoslavij do samostojne Slovenije in sodobnih evropskih integracij. Po osamosvojitvi pa se upravičeno stopnjevano problematizira zlasti nujni stalni razvoj celovite funkcionalnosti slovenščine. Utrjevanje polnofunkcionalnosti jezika je namreč bistveno za utrjevanje jezikovne samozavedi v intenzivnih družbenih procesih, kot so globalizacija, individualizacija postmoderne družbe, populistična demokratičnost ipd. In kakšna je vloga slovenščine v tržni družbi s pogostim sloganom "uporabniku prijazno" in z že navajenim priseganjem na čim večjo vsečnost navzven? Je njena raba dovolj angažirana in proaktivna? Kakšna in kolikšna je torej dejanska družbenost oz. kompetentnost slovenščine? Se sicer uzakonjena raba slovenščine tudi dejansko upošteva? Ob že nekaj časa aktualnih razpravah o vlogi slovenščine v znanosti in šolstvu se torej sprašujemo še o današnjem stanju slovenščine v vsakdanjem javnem življenju, na ulici, na različnih srečanjih, na prireditvah, v uradih, v podjetjih. Sprašujemo se o tem, ali je jezikovna krajina v Sloveniji slovenska ali morda postaja t. i. mednarodna, kar je na jezikovni ravni danes sinonim za slabo angleščino. Jezik nas namreč določa. Ne samo nas, temveč tudi vse narode v naši bližnji in daljni okolici.

II. UVODNE MISLI

Mitja BERVAR, mag. manag., predsednik Državnega sveta Republike Slovenije

Slovenščina je imela v zgodovini in ima še danes za Slovence narodno ohranjevalno in narodno povezovalno vlogo, zato jo štejemo za svojo prvo in temeljno narodno identifikacijsko in kulturno prvino.

25. junija 1991 je slovenščina postala državni jezik Republike Slovenije. Njen položaj je formalno opredeljen v 11. členu Ustave Republike Slovenije, ki pravi, da je "uradni jezik v Sloveniji slovenščina. Na območjih občin, v katerih živita italijanska ali madžarska narodna skupnost, je uradni jezik tudi italijanščina ali madžarščina." Zakaj sem to danes želel izpostaviti? Zaradi tega, ker čez nekaj dni bomo tudi praznovali 25 let Ustave Republike Slovenije.

V naši novi državi se je slovenščina zelo hitro uveljavila v vseh institucijah, tudi v vojski, carini in državnem protokolu. Prav tako se je njena raba sproti širila na vsa področja, povezana z družbenim, tehničnim in znanstvenim razvojem. Z vključitvijo v Evropsko unijo je slovenščina postala eden izmed evropskih jezikov držav članic Unije. Zanimanje za učenje slovenskega jezika nenehno narašča tudi med tujci.

Nedavni zapleti v zvezi s predlogom novele Zakona o visokem šolstvu, ki ji je del strokovne javnosti očital vpeljavo večje rabe tujega jezika na slovenskih univerzah, je razburila zagovornike različnih pristopov.

Ob robu javne razprave o predlogu zakona, ki je letošnjega junija potekal v Državnem svetu, je bila dana pobuda, da se na temo slovenskega jezika organizira poseben posvet, kjer bi bilo govora o dejanski vlogi slovenščine v javnosti na vseh področjih, zadevajoč državne organe, t.j. javno upravo, izobraževalne ustanove, medije, podjetja - zlasti tiste, ki so vpeta v mednarodno okolje, - predvsem podružnice tujih podjetij, ki delujejo na ozemlju Republike Slovenije, pa tudi jezik, ki ga uporabljajo agencije za stike z javnostmi.

Cilj posveta je soočiti strokovnjake, kritično javnost ter politične odločevalce in pomagati k oblikovanju predlogov ali vsaj smernic, kako postaviti opolnomočiti slovenščino kot uporaben jezik na vseh področjih javne rabe.

Anton PERŠAK, minister za kulturo Republike Slovenije

Slovenci do države velikokrat nimamo niti zelo spoštljivega niti zelo pozitivnega odnosa niti je nismo zaradi zgodovinskih izkušenj, kot bi rekel Bučar, ponotranjili. Včasih se zdi, da tudi jezik deli to usodo, kot državni jezik oz. jezik v javni rabi. Velikokrat je to odvisno od tega, s kakšnega zornega kota kdo gleda na to. Po eni strani drži, kar radi rečejo ljudje iz politike, da je slovenščina danes v položaju, v kakršnem nikoli v zgodovini še ni bila, in si mogoče niti govorci slovenščine še do pred nekaj desetletji niso predstavljali, da bi lahko bila. Postala je eden od uradnih jezikov v Evropski uniji, uporablja se v komunikaciji s predstavniki drugih držav. Ta jezik zveni danes v mnogih okoljih, česar si nikoli nismo predstavljali, da se bi lahko to zgodilo. Po drugi strani pa je res, da ko se peljete po Ljubljani in gledate napise trgovskih podjetij, si rečete: sedaj vsi, ki pridejo v Slovenijo oz. v Ljubljano, vedo, za kakšne prodajalne gre in da bi bilo najbrž malo čudno, če bi tam, kjer piše npr. Music box, prebrali glasbena škatla ali pa kaj podobnega. Verjetno je to nek simptom, s katerim na kulturnem ministrstvu oz. v Službi za slovenski jezik srečujemo velikokrat, ko dobimo prijave, da se je že spet nek dogodek odvijal kar v angleščini. Ob vprašanju, zakaj je temu tako, se organizatorji odzovejo z velikim začudenjem, saj sploh ni razmišljal o tem, ali je to primerno ali ne. Najbolj pa je simptomatično in zaskrbljujoče, da vedno več ljudi sploh ne zaveda, da je vprašanje, v katerem jeziku bo nek javni dogodek zelo pomembno vprašanje.

Kako se torej na to odzvati? Omejitve in kazni najbrž niso niti edini niti najpomembnejši način. Zato je pomembnejši razmislek, ali je zakonodaja oz. predpis, ki opredeljuje globe na prekrške, res dovolj učinkovita.

akad. prof. dr. Tadej BAJD, predsednik SAZU

To poletje smo se veliko pogovarjali in pisali o uporabi slovenščine in angleščine na univerzah. V evropskih, ne angleških deželah, študira na angleških programih samo med 1 in 2 % vseh študentov. Tako je torej malo verjetno, da bodo tuji študentje kar naenkrat preplavili slovenske univerze in bo zamrla slovenska znanstvena beseda. Mnenja sem, da bi morali enako ali pa še mnogo večjo pozornost posvetiti poučevanju slovenščine na osnovnih in srednjih šolah, saj slovenščina ni med najbolj priljubljenimi predmeti naših devetletkarjev in srednješolcev. Ko sem se nedavno peljal na primestnem avtobusu, sem opazil, da se za menoj dva mladeniča pogovarjata angleško. Oba sta govorila razmeroma slabo angleščino. Pričakoval sem, da je en Anglež, ki govori dobro, drugi pa nekoliko slabše. Vendar, oba sta govorila slabo angleščino. Ko sem jima prisluhnil, sem razumel, da ubogata svojo profesorico angleščine, ki je dijakom naročila, naj se vadijo v angleškem pogovoru tudi izven pouka v vsakdanjem življenju. Sam sem se že zgodaj odločil in razmišljal o študiju tehnike. Vseeno pa je bila slovenščina moj najljubši predmet. Profesorica Vida Matičetova me je naučila pisati takrat t.i. proste spise. Profesor Jože Mahnič me je navdušil nad slovensko književnostjo. Slovensko slovnico sem se naučil kar tako mimogrede od profesorice latinščine Olge Gnjezdove. Seveda pa si ne domišljam, da je možen povratek v takšno aetas aurea - v zlato dobo izpred petdesetih let. Zavedati se moramo, da imamo danes opravka z milenijci, to je najstniki, rojenimi v tem tisočletju. Zanje je značilno, da najmanj sedem ur dnevno prebijejo pred ekranom, pa naj bo to ekran telefona, tablice, računalnika ali televizorja. Malo je verjetno, da jim bomo uspeli vcepiti ljubezen do slovenščine skozi te naprave.

Možno rešitev vidim v knjigi. Sestavki, ki jih beremo z ekranov, so bolj ali manj površni, na hitro napisani, saj mora bralcem spletnih strani jutrišnji dan prinesiti že nove sestavke. Pravo branje je samo branje knjige, naj bo to roman, knjižica poezij ali poljudnoznanstvena knjiga, v vsakem primeru je avtor vanjo vložil precej truda. Potem ni težko razumeti, da je vredno posvetiti takšnemu branju vso našo pozornost, saj nam bo knjiga, poleg novih znanj in spoznanj, prinesla tudi lepo slovenščino. Z dejavnostmi, kot so Rastoča knjiga ali Bralna značka znamo vzbuditi prvo zanimanje za knjigo pri najmlajših. Tudi na letošnjem knjižnem sejmu je bilo očitno, da nam knjig za otroke ne manjka, vprašanje pa je, v kolikšni meri znamo zanimanje za knjigo obdržati pri starejših milenijcih. Vprašanje je tudi, ali izdajamo zanje prave knjige, s katerimi bi jih vsaj nekoliko odtegnili od ekranov.

Na Slovenski akademiji znanosti in umetnosti smo doslej pripravili več posvetov o temi poučevanja naravoslovnih in tehniških predmetov na osnovnih in srednjih šolah. V prihodnje bomo posebno pozornost posvetili poučevanju slovenščine. Že za pomlad leta 2017 načrtujemo večji posvet na temo poučevanja književnosti. Mnenja sem, da moramo vsi, ki nam je mar za slovenščino, usmeriti svoje napore predvsem k cilju, da mladi postanejo ponosni na svoj materni jezik, da ga vzljubijo in spoštujejo.

III. PREDSTAVITVE IN STALIŠČA

dr. Simona BERGOČ

Slovenščina v javnosti: pravica ali privilegij?

Slovenski jezik v javnosti je razpet med dvema skrajnostma: dramo in brezbržnostjo. Ni odveč ugotoviti, da sta obe poziciji za skladen in trajnostni razvoj slovenščine tvegani in pravzaprav simptomatski, sta namreč dve plati ene medalje. Drama je odziv na brezbržnost, brezbržnost pa reakcija na dramo. V trenutku, ko simbolni in identitetni vidik jezika nesorazmerno preraste osnovno sporazumevalno vlogo, moramo biti pozorni. Pomeni namreč, da so na delu pritiski na določena področja jezikovne rabe, ki se jim jezikovna skupnost posledično skuša zoperstavljati z argumentom simbolnega.

V kakšni kondiciji je torej slovenščina v nekaterih najbolj izpostavljenih položajih javne rabe danes v jezikovni krajini glede na javne napise, slovenščino v podjetjih, oglaševanje, javne prireditve.

Strategija je sprejeta, sprejet konsenz glede glavnih ciljev jezikovne politike - to sta jezikovno izobraževanje in jezikovna opremljenost. Za razvoj jezika najpomembnejše vzpostaviti pogoje za učinkovito komunikacijo: torej jezik temeljito opisati, sestaviti kakovostne priročnike in druge vire ter govorce opremiti z jezikovnim znanjem in veščinami, tudi uporabe teh virov. Nacionalni program je Državni zbor sprejel soglasno. Vstopamo v zadnji dve leti njegovega uresničevanja.

Zakonodajne rešitve: Zakon o javni rabi slovenščine je sistemski zakon in je členjen – na grobo rečeno – na področja javne rabe, na katerih lahko govorci uresničujejo svoje pravice: torej uporabo slovenščine, če je potrebno, pa tudi tujega jezika, vendar nikoli na račun slovenščine. Opozorjeno je tudi na enakopravno rabo italijanščine in madžarščine na dvojezičnih območjih. Ocenjujem, da večjih sprememb zakon ne potrebuje; ker je sistemske narave, posamezna področja javnega sporazumevanja podrobneje določajo tudi področni zakoni. Situacijo, ko je prišlo do ocene, da posamezno področje potrebuje noveliranje, smo npr. pred kratkim doživeli z Zakonom o visokem šolstvu. Iz poročila Inšpektorata RS za kulturo in medije za leto 2015 je razvidno, da se je v tem letu število prejetih prijav domnevnih kršitev bistveno povečalo, obenem pa v postopkih zbranih dokazov ugotavljajo, da je tudi samih kršitev vedno več. Vendar gre za manjše formalne kršitve, večjih ne beležijo. Na inšpektoratu raje uporabljajo preventivna opozorila, saj ugotavljajo, da so ravno tako učinkovita kot odločbe o prekršku.

V Službi za slovenski jezik na Ministrstvu za kulturo smo v zadnjih dveh letih bolj sistematično spremljali in analizirali topiko vprašanj, ki jih na nas naslavlja stranke.

Velikokrat gre za zmotno prepričanje, da smo prekrškovni organ, zato njihove pritožbe posredujemo pristojnim inšpektoratom. Govorce skrbijo najrazličnejši pojavi na področju javne rabe slovenščine, od vseh sta najbolj izstopajoča dva, ki ju bom nekoliko bolj osvetlila. Veliko pritožb dobimo na račun oglasov, ki so oblikovani v nestandardni slovenščini, večkrat celo prevedeni s pomočjo strojnega prevajalnika. V takih primerih Zakona o javni rabi slovenščine ne moremo uporabiti (razen seveda če gre za popolnoma popačen jezik, ko se postavi vprašanje, ali gre sploh za slovenščino), saj zakon ne sankcionira kakovosti jezika, temveč status jezika kot tak. Strankam razložimo, da kakovosti jezika zakon ne more regulirati iz več razlogov. Prvič jo je težko popolnoma natančno določiti. Namreč, cilj zakonodaje sta mdr. jasnost in določnost. Načelo določnosti zahteva pripravo splošno razumljivih in jasnih predpisov, kar zagotavlja pravno varnost, zaupanje v pravo in enakost pred zakonom ter onemogoča različno tolmačenje oziroma uporabo predpisov v praksi. Na področju jezika, kot vemo, kakovost določajo normativni jezikovni priročniki, sankcije pa predstavljajo različni mehanizmi družbene kontrole, od avtoritet (jezikoslovcev, urednikov, mnenjskih voditeljev itd.) do jezikovnega trga v celoti, kot ga definira Pierre Bourdieu. Drugi razlog za nereguliranje kakovosti jezika v zakonskih aktih je dejstvo, da vsi govorci nimajo, še nimajo ali zaradi različnih razlogov ne morejo doseči tako visoke jezikovne zmožnosti, ki bi jo lahko opredelili za standard. Pravno sankcioniranje teh govorcev zagotovo ne bi bilo v skladu s predstavami o vključujoči in raznoliki družbi.

Drug zanimiv pojav je veliko bolj zapleten. Pred časom nam je pisala gospa, Angležinja, ki ima v Sloveniji registrirano podjetje. Zakonska določba, ki predpisuje sporazumevanje med njenim podjetjem z drugimi podjetji, registriranimi v Sloveniji, v slovenščini, se ji zdi zelo diskriminatorna. Prepričana je, da je na ta način kršeno načelo prostega pretoka ljudi, blaga in storitev in da Zakon o javni rabi slovenščine v tej določbi učinkuje tako, da sistematično potiska v slabši položaj tujce, ki bi želeli delati v Sloveniji. Gospa ima z vidika mikrokonteksta Slovenije seveda prav. Slovenščina je v Sloveniji privilegirana, to je zelo jasno zapisala tudi Zakonodajno-pravna služba Državnega zbora v konkretnem primeru novelacije Zakona o visokem šolstvu. Bistvo pravnega reda, če prenesem kritično misel Matevža Krivica, ki jo je sicer zapisal v nekem drugem kontekstu, je varstvo obstoječe družbene ureditve, tudi če je diskriminatorna. Pa vendarle: če upoštevamo globalno sociolingvistično stvarnost, tako v zgodovinski kot sočasni perspektivi, je trditev, da je rojeni govorec angleščine kjerkoli na svet diskriminiran, najmanj, kar lahko rečemo, drzna.

Jezikovne pravice niso konsolidirana kategorija s čvrstimi pojmovnimi temelji v sodobnem pravu, čeprav se glede na kar nekaj mednarodnih dokumentov, ki te pravice določajo, tako morda zdi. V pojmu pravice kot takem je vsebovana ločnica oz. meja in kot vemo, pravice vselej in pričakovano trčijo ena ob drugo, kar pomeni, da njihov obseg ni neomejen in absoluten. Mednarodni dokumenti na temo jezikovnih človekovih pravic ne postavljajo meja med eno in drugo pravico/vrednoto, saj se ravnovesje med njima išče v konkretnih situacijah, upoštevajoč tako nacionalno- kot

mednarodnopravno dimenzijo. V primeru, ki sem ga prej navedla, gre za kolizijo dveh vrednot: pravico do nediskriminatorne obravnave tujejezičnega delavca, ki temelji na načelu prostega pretoka delovne sile, blaga in storitev na eni strani, na drugi strani pa imamo pravico slovenskih strank in delavcev uporabljati lokalni jezik. Lokalni jezik - v našem primeru slovenščina - je svojo zaščito na vseh področjih javnega življenja dobil le v Republiki Sloveniji (in do omejene mere v ozkih obmejnih področjih Italije, Avstrije in Hrvaške). Nikjer drugje na svetu. Zato je družbeni konsenz o uporabi slovenščine v javnem življenju med državljani Republike Slovenije, ki se je materializiral v Ustavi, precej trden. Rahljanje določb Zakona o javni rabi slovenščine na način, kot ga sugerira naša stranka, bi namreč pomenilo tudi problematiziranje 11. člena ustave - temeljne družbene pogodbe - ki pravi: uradni jezik v Sloveniji je slovenščina.

Slovenščina je torej za govorce slovenščine v Republiki Sloveniji brez dvoma tako pravica kot privilegij. Če bi ta privilegij opazovali izolirano od družbenega in globalnega politično-gospodarskega konteksta, bi ob tem lahko čutili nelagodje, saj je privilegij nekaj, kar dobiš brezplačno, posebna ugodnost, ki s sabo prinese lažji dostop do družbenih, političnih in izobraževalnih institucij in kar je še posebej pomembno, lažji dostop do kapitala. Vendar to dejstvo poskušamo razumeti v celostni perspektivi. Za ilustracijo naj navedem primer Švedske, države, kjer so, če se malce pošalim, izumili kulturno raznolikost in politično korektnost. V svoj jezikovni zakon, ki je začel veljati leta 2009, so zapisali preprosto dejstvo: »Švedski jezik je na Švedskem glavni jezik.«

Stanje na področju javne rabe slovenščine je težko objektivizirati, to dokazujejo zelo različna mnenja na lestvici od brezbriznosti (torej očitno zadovoljstvom s stanjem) do dramatiziranja in črnogledosti, kar sem omenila že na začetku. Ker bi rada zaključila svoj prispevek v pozitivnem tonu, bom izpostavila dogodek, ki nas lahko navdaja z upanjem. Rezultati mednarodne raziskave Pisa so pokazali, da se je raven bralne pismenosti slovenskih petnajstletnikov občutno zvišala. Bralna pismenost je ena od osnovnih zmožnosti, s pomočjo katere ljudje dekodiramo pisne informacije, jih kritično vrednotimo in nato uporabimo v življenju. Dobro razvita bralna pismenost pomeni učinkovitejše vključevanje v sodobno digitalno družbo in boljše sooblikovanje okoljsko občutljivo naravnane skupnosti. Lahko ugotovimo, da se eden ključnih ciljev jezikovne politike, govorce opremiti z jezikovnem znanjem, uresničuje.

***Vloga Inšpektorata RS za delo
pri nadzoru določil glede javne slovenščine***

Inšpektorji ne ugotavljajo veliko kršitev. Razlogov je verjetno več. Predvsem mogoče ta, da je inšpektorjev zelo malo, 42 za celotno državo, ki nadzirajo delovna razmerja in delajo večinoma na podlagi prijav. Prijav pa je okoli 6 do 7 tisoč na leto. Prijav, ki se nanašajo na javno rabo slovenščine pri delodajalcih, je zelo malo.

Če pogledamo pristojnosti inšpektorata v skladu z Zakonom o javni rabi slovenščine, so vsega skupaj določene v dveh členih v treh odstavkih, in sicer v drugem odstavku 14. člen, ki pravi, da je dolžnost osebnega delodajalca, da glede na predvidljivo pogostnost in zahtevnost jezikovnih stikov s strankami določi za posamezno delovno mesto potrebno zahtevnostno stopnjo znanja slovenščine in da pri objavi prostih delovnih mest, na katerih se predvidevajo jezikovni stiki s strankami, kot pogoj izrecno navede zahtevnostno stopnjo znanja slovenščine. Za to kršitev je predvidena globa v kazenskih določbah zakona, in sicer za pravno osebo od 3.000 do 40.000 evrov in za odgovorno osebo pravne osebe od 1.200 do 4.000 evrov. Lahko vidite, koliko kršitev je bilo v zadnjih treh letih ugotovljenih. Za leto 2016 še niso uradni in dokončni rezultati, ker so nekateri inšpekcijski postopki še v teku.

Kot primer kršitve lahko navedem delodajalca s področja dejavnosti gostinstva. Šlo je za restavracijo, kjer je zaposlovala natakarja, ki ni znal slovenskega jezika. Komuniciral je s strankami in s sodelavci v angleščini. Inšpektor je ugotovil kršitev 14. člena Zakona o javni rabi slovenščine in ukrepal z odločbo postopka v prekršku.

Pristojni smo tudi še za nadzor nad drugim in tretjim odstavkom 16. člena Zakona o javni rabi slovenščine. Drugi odstavek določa, da pri osebah zasebnega prava in fizičnih osebah, ki opravljajo registrirano dejavnost, mora v slovenščini potekati notranje poslovanje, ki se nanaša na urejanje pravic in dolžnosti z delovnega razmerja, na dajanje navodil in obveščanje delavcev ter na varstvo pri delu. Dopustna je souporaba tujega jezika, če gre za delovno razmerje s tujcem, ki opravlja sezonska dela.

Tretji odstavek pa določa, da ti delodajalci pri razpisih za zasedbo delovnih mest od kandidatov ali kandidatke ne smejo zahtevati pisnih vlog samo v tujem jeziku. Tudi tukaj je sankcija enaka zagrožena v kazenskih določbah zakona. Teh kršitev, kot vidite, je sicer nekoliko več ugotovljenih, ampak ne bistveno več. V enem primeru je šlo za delodajalko v dejavnosti trgovine, ki je bila sama zakonita zastopnica družbe in se je sporazumevala s svojimi podrejenimi in s strankami v italijanskem jeziku. Slovenskega sploh ni znala, je bila tuja državljanka. Tudi v tem primeru je

inšpektorica seveda ugotovila kršitev 16. člena zakona in ukrepala z izdajo plačilnega naloga delodajalki.

Zakon o gospodarskih družbah v 11. členu določa tudi pristojnosti Inšpektorata za delo, posebej specificira nekatere situacije, v katerih mora poslovodstvo zagotoviti posebej še sporazumevanje v slovenskem jeziku oz. italijanskem in madžarskem, kjer živita narodni skupnosti. Poslovodstvo mora zagotoviti, da sporazumevanje z delavci v družbi v zvezi z dajanjem navodil za njihovo delo v zvezi z vodenjem postopkov, v katerih se odloča o njihovih pravicah in v zvezi s sodelovanjem delavcev pri opravljanju, poteka v slovenskem jeziku. Predvsem to slednje – sodelovanje delavcev pri opravljanju – je z našega vidika pomembno, ker v Zakonu o javni rabi slovenščine eksplicitno to ni navedeno. Ampak, ker je bil Zakon o gospodarskih družbah večkrat spremenjen, je prišlo do tega, da se je ta člen oz. odstavek preštevilčil, niso pa bile spremenjene tudi določbe glede nadzora in glede sankcij oz. sankcije so bile predvidene druge, tako da sedaj ta določba ni več sankcionirana pa tudi pristojnost Inšpektorata za delo je odpadla. Na Ministrstvu za gospodarski razvoj in tehnologijo so nam zagotovili, da bodo to pomanjkljivost, kakor hitro je mogoče, odpravili.

Slovenščina v javni rabi z zdravorazumskega stališča

11. člen Ustave RS se glasi: *Uradni jezik v Sloveniji je slovenščina. Na območjih občin, v katerih živi italijanska ali madžarska narodna skupnost, je uradni jezik tudi italijanščina ali madžarščina.* Pravni termin *uradni jezik* je v nastajajočem Pravnem terminološkem slovarju razložen kot *jezik večinskega naroda, ki je določen kot obvezen na celotnem ozemlju države in v njem poslujejo državni organi, organi, ki opravljajo javno službo, organi lokalne skupnosti in nosilci javnih pooblastil, na določenih območjih države, kjer živi tuja avtohtona narodna skupnost, lahko tudi jezik te skupnosti.*

17. člen Zakona o javni rabi slovenščine pravi: Firma oziroma ime pravnih oseb zasebnega prava in fizičnih oseb, ki opravljajo registrirano dejavnost, se vpiše v sodni register oziroma drugo uradno evidenco, če je, skladno s področnimi zakoni, v slovenščini.

18. člen Zakona o javni rabi slovenščine pravi: Obrati, prodajalne, gostinski in drugi lokali ali drugi poslovni prostori, ki so poimenovani drugače kot z registriranim imenom ali firmo pravne osebe zasebnega prava oziroma z imenom in priimkom fizične osebe, so poimenovani v slovenščini.

20. člen Zakona o gospodarskih družbah pravi: (1) Sestavina firme, ki nakazuje dejavnost, in oznaka družbe morata biti v slovenskem jeziku. (2) Prevod firme v tuj jezik se lahko uporablja samo skupaj s firmo v slovenskem jeziku.

4. člen Zakona o javni rabi slovenščine pravi: Republika Slovenija zagotavlja status slovenščine z dejavno jezikovno politiko, ki vključuje skrb za zagotovitev pravnih podlag njegove rabe, za stalno znanstvenoraziskovalno spremljanje jezikovnega življenja in za širjenje jezikovne zmožnosti ter skrb za razvoj in kulturo jezika.

Ta del zakonodaje je dober – o tistih delih, ki določajo drugače, bodo spregovorili drugi. A praksa kaže precej drugačno sliko. Pravzaprav je s pojmovanjem slovenščine v Sloveniji toliko narobe, da se je težko odločiti, kje začeti, končati govoriti o tej stvari pa se sploh ne da. Začnimo vendarle pri dnu, pri navadnem državljanu, ki se vse pogosteje tudi javno izraža. Npr. ko nekdo v hiši praznuje okrogli jubilej in mu po novi slovenski navadi na mlaj obesijo prometni znak za omejitev hitrosti.

Ali ko nekdo izgubi mačko, sredi Ljubljane objavi takle razglas:

Ni treba poudarjati, da je angleščina na razglasu slaba predvsem v tem, da je besedni red bolj slovenski kot angleški. Praksa, da bi Slovenec Slovenca nagovarjal v tujem jeziku, je pri nas dokaj nova, saj je pred petimi leti še ni bilo zaznati. Nov je tudi razvoj angleščine iz lingve franke v smer kreolskega jezika s slovenskim substratom.

Pristojni v vinoteki, ki nosi ime v jeziku predzadnjega okupatorja Ljubljane – nahaja se namreč ob Šušterskem mostu –, so sklenili, da angleščini manjka uglajenosti, ki jo je trgovec dolžan izkazovati stranki, zato so angleško velelniško obliko opremili z (resda samostalniško) množinsko končnico -s in tako slongleško slovnico obogatili za dodatno obliko. S takimi prvinami angleščina na naših tleh postaja pravi kreolski jezik. Ob tem ni nezanemarljivo dejstvo, da v italijanščini in francoščini nista uporabljeni ustrezni spoštljivi obliki, v španščini pa je dobrodošla samo ženska. Seveda samo ena. Naša različica kreolske angleščine pa ne nastaja samo zaradi nevednost, temveč tudi namenoma.

Hood Burger na ljubljanski Nazorjevi je primer, ki dokazuje, da lastnik te restavracije s hitro prehrano ne naslavlja tujega, temveč predvsem domačega potrošnika, saj gre za nekakšno besedno igro s slengovskim pomenom slovenskega pridevnika *hud* »dober« in ne morda angleškega samostalnika *hood*, ki pomeni »kapuca«.

Pa to ni samo problem mestnih središč. Sredi Bele krajine sem videl (pa žal ne poslikal) smerokaz z napisom *River Kolpa*. V krajih, kjer je angleščina doma, take napise vidimo samo v obrnjenem vrstnem redu, najprej lastno, potem vrstno ime: *Mississippi River*. V Sloveniji deluje gradbeno podjetje *Krasniqi Building* (albanski priimek je tu iz etičnih razlogov zamenjan z drugim). Z angleškega govornega področja se spomnim, da imajo gradbena podjetja v imenih besedo *construction*, ne *building*.

Uveljavljanje svetovljanske angleščine na račun barbarske slovenščine je praksa tudi v drugih družbenih plasteh. Ne samo pregovorno amerikanofilski jazzisti,

celo perfekcionisti zagrešijo z angleščino okužene neumnosti, ki spominjajo na Facebook slovenščino (opozarjam na prvo vrstico).

In še primer s sicer slovenskim imenom firme, a angleškim opisom dejavnosti, kar je v neposrednem nasprotju z 20. členom Zakona o gospodarskih družbah, ki pravi: Sestavina firme, ki nakazuje dejavnost, in oznaka družbe morata biti v slovenskem jeziku.

Samo po sebi se postavlja vprašanje, kako to, da ob na prvi pogled jasnih zakonskih in podzakonskih določilih slovenščina postaja tujec v lastni deželi. Ali kdo to izrecno želi ali je tako nanoslo? Kakor koli že, nekaj je zatajilo in to je po mojem prepričanju slovenska politika in tej najbližje strukture. Tako kot je slovenska politika omogočila, pa čeprav samo z mižanjem, da so izbranci pokradli premoženje in ljudstvo pahnili v revščino, tako slovenska politika in tej najbližje strukture mižijo pred narodovim samomorom, ki ga izvaja z opuščanjem slovenščine. Ja, bodo rekli, ampak če se ljudstvo po lastni želji odreka slovenščini, je demokratično in prav, da mu to dopustimo. Mislim, da je to sklepanje približno tako pravilno, kot če bi prometne oblasti pritrdile kritični masi voznikov, ki se je odločila, da ne bo več uporabljala smernega kazalca. Celo Nacionalni program za jezikovno politiko pravi, da bi bilo treba ob neupravičenem zapostavljanju slovenskega jezika njegovo rabo predpisati. A to pravi v zelo mlačni obliki, namreč takole: *Ob tem mora slovenska jezikovna politika z ustreznimi ukrepi poskrbeti, da bo slovenščina pri domačih govornikih ostajala prevladujoča prostovoljna izbira v čim večjem obsegu zasebne in javne rabe; kjer in kolikor izkušnje kažejo, da so nekateri govorniki slovenščine pripravljeni svoj materni jezik neupravičeno zapostavljati, pa se ne sme apriorno odpovedovati možnosti zavezujočega pravnega predpisovanja rabe v določenih jezikovnih položajih.*

V tej mlačnosti vidim enega ključnih problemov. Slovenska politika se po osamosvojitvi nikoli ni več jasno opredelila za slovenski jezik. V času razpadanja Jugoslavije smo postavljali slovenščino v prvo bojno vrsto, bila je temelj naše samobitnosti in pravice do odcepitve, ko pa smo dosegli prvi cilj, samostojno in mednarodno priznano državo, so politiki na ta temelj pozabili, čeprav je zapisan v ustavi in njeni preambuli. Kar je zapisano v ustavi, je menda pravica, ne privilegij. Slovenska politika in tej najbližje strukture bi se morale torej do slovenščine jasno opredeliti: Ali želimo svoj jezik razvijati in ga v dobrem, tj. polnofunkcionalnem stanju predati naslednjemu rodu, ali pa se želimo odpovedati jezikovni avtonomiji in poskrbeti, da bodo naši potomci v nekaj generacijah postali rojeni govorniki nekakšne angleščine, kar se – sodeč po irski izkušnji v 19. stoletju, lahko zgodi prej kot v sto letih. Skratka: mislim, da gre za temeljno politično vprašanje, ki bi moralo najti mesto v programih vseh političnih strank. Politične stranke bi tako na volitve prihajale z

jasnimi stališči do slovenščine. Kot pravi naš diplomat Ivan Seničar: če so dvojezični napisi na avstrijskem Koroškem politično vprašanje, so politično vprašanje tudi enojezični angleški napisi v Ljubljani.

Vrednotenje jezika poteka na čustveni ravni, torej je stvar vzgoje, tudi šolske. V današnjem času, ko se ponovno precenjuje internacionalizem, so slovenstvo in domoljubje porinili v desno. Kar naenkrat je vzniknilo splošno prepričanje, da sta materni jezik in domoljubje povezana z desno politiko. Ampak ali niso bili partizani tudi domoljubi, ki so umirali za svojo zemljo in za svoj jezik? Poznam precej domoljubov in zagovornikov slovenščine, od katerih so eni svetovnonazorsko bolj levi, drugi bolj desni. Še več: slovenščino se povezuje celo z gospodarsko nesposobnostjo, kar je zelo čudno podtikanje. Ali niso naša najuspešnejša podjetja prav *Krka*, *Lek*, *Pipistrel*, *Gorenje*, *Akrapovič*, ki jih tuja usta le stežka izgovorijo? Ob tem pa so razni consultingi in holdingi poskrbeli za odliv tajkunskega denarja v davčne oaze.

Če bi se slovenska politika odločila za slovenščino, torej za domoljubje, tako kot to počnejo vsi narodi v naši sosesčini in vsi državotvorni narodi na svetu, bi morala jasno začrtati strateške cilje jezikovne politike. Eden takih ciljev bi bil npr. dejanska posodobitev učnih programov na osnovno- in srednješolski stopnji, ki bi poučevanje maternega jezika in z njim ožje povezanih vsebin naredile privlačno za mlade generacije. Vsakemu otroku bi moralo biti jasno, da je čim boljše znanje tujih jezikov, danes predvsem angleščine, ne samo vrednost, temveč življenjska nujnost, da pa je slovenščina vrednota, ki nima cene, čeprav tudi zahteva nekaj truda. Za ta namen državi ne bi smelo biti žal sredstev, da bi učbenike slovenščine napisali naši najboljši strokovnjaki za jezik, književnost in promocijo, da bi jih oblikovali naši najboljši oblikovalci, naredili privlačne spletne aplikacije in da bi vlagali sredstva v tako izobraževanje učiteljev, na katerem bi se ti res seznanili z ustreznimi pristopi. Uradniki in politiki bi morali vsa svoja dejanja tehtati tudi v luči domoljubja. A pri nas celo registrske avtomobilске tablice izkazujejo nedržavotvorno držo.

[Sledeči del razprave je, iztrgan iz konteksta, predvsem v družbenih omrežjih in spletnih medijih zbudil precej negativne pozornosti, zato ga tu predstavljam v obliki, ki ne dopušča zlonamerne interpretacije.] Dodatne črke v slovenskih registrskih

oznakah namreč niso izbrane po abecednem redu, kot bi pričakovali v urejeni državi in kot je primer tudi na Hrvaškem, torej najprej AA, potem AB, AC in tako dalje (do oznake DR pa bi bil upravičen le zdravnik, ki na cesti lahko rešuje življenja), temveč na videz brez reda, pa vendar tako, da se med kombinacijami znajde tudi BG, ki jo večina državljanov povezuje z glavnim mestom nekdanje skupne države in ki mnogim še danes zbuja asociacijo na grozote balkanskih vojn v 90. letih prejšnjega stoletja. Tudi na našo desetdnevno. Pripominjam: ko so v Zagrebu prišli do BF in bi morali nadaljevati z BG, so to kombinacijo preskočili in nadaljevali z BH.

Tudi precej drugih javnih napisov, o katerih so odločile uradne osebe, ni zglednih, npr. tale:

Podobno bi lahko komentiral rabo slovenščine v podjetjih, na javnih prireditvah, v šolstvu na vseh stopnjah, celo na javni televiziji, a neke je treba končati.

Svojih deset minut sem porabil predvsem za nerganje, tj. za prikaz neumnosti, zaradi katerih se v svoji domovini počutim slabše kot v tem oziru npr. Poljak na Poljskem ali Slovak na Slovaškem, in zaradi katerih nas imajo tujci za divjake, ki ne znamo ceniti lastne kulture, tuje pa ne poznamo dovolj. Končal pa bi rad konstruktivno z morda naivnim predlogom, naj se pri slovenščini v javni rabi upoštevajo zakonska določila, ki so skladna z 11. členom Ustave RS. Člene raznih zakonov, ki kažejo v drugo smer, naj preveri Ustavno sodišče, zakonske nedorečenosti pa naj se dopolni tako, da bo jasno, kako je treba komu ravnati in kakšne posledice ima nezakonito delovanje. Na nekaj domnevno neustavnih členov bo danes še opozorjeno, marsikaj je razvidno iz raziskave *Izbrani vidiki jezikovne situacije v Republiki Sloveniji v vlogi presoje učinkovitosti njene veljavne zakonske ureditve*, še več pa bo prinesel ciljni raziskovalni projekt *Jezikovna politika Republike Slovenije in njeni uporabniki*, ki ga ta čas izvaja 43 strokovnjakov iz 16 različnih ustanov.

Govoriti samozavestno po slovensko

Slovenski knjižni jezik je najtesneje/odločilno povezan z idejo o državotvornosti slovenskega naroda, ki je v 19. stoletju izhajala iz romantične miselnosti, da je za narodnostno združitev Slovencev potrebna jezikovna enotnost, tj. enotni knjižni jezik na celotnem slovenskem jezikovnem in geografskem prostoru. Oblikovanje slovenskega knjižnega jezika je nato preraslo v vprašanje, kako uveljaviti slovenščino kot sporazumevalni jezik za vse Slovence na vseh funkcijskih ravneh jezika, tj. zagotoviti polnofunkcijsko razvit in štiričlensko razvejan slovenski jezik, ki bo postal povezovalna sila v »boju za individualnost slovenskega jezika«. Ta boj je bil v preteklosti kljub močnemu nemškutarstvu in jugoslovenarstvu dobljen z dvema v slovenskem prostoru »globalnima jezikoma« nemščino in srbohrvaščino«, danes pa se »vaje v slogu« nasilno in surovo ponavljajo z globalno angleščino. Jezikovno vprašanje se tako ponovno postavlja kot temeljno vprašanje našega obstoja v Evropski zvezi in globalnem mednarodnem (tudi univerzitetnem in znanstvenem) prostoru. V imenu napačne jezikovne politike nekateri odpirajo vrata jezikovni anglizaciji in se ne zavedajo posledic, ki iz tega izhajajo. Jezik ni le sredstvo za sporazumevanje, jezik določa naše razmišljanje, naravo in bistvo, z jezikom smo Slovenci ali pa nas ne bo več – prosto po Kantu: slovenščina nam daje/določa samosvojo slovensko bit. Slovenski jezik se je kot enakopraven evropski jezik po Trubarju in Svetokriškem, po Kopitarju in Prešernu dokončno potrdil šele z Miklošičevim prevodom Občedržavlanskega zakonika, ko se je v slovenščini razvila še zadnja funkcijska zvrst, tj. znanstveni in strokovni jezik, in je naš jezik postal tudi funkcijsko zvrstno popoln. Nadomeščanje slovenskega jezika z angleškim na katerem koli področju sporazumevanja nas bo ponovno pripeljalo v položaj, ki ga poznamo iz zgodovine: pomenilo bi začetek konca našega jezika, njegovo ponovno funkcijsko nepopolnost ter omejevanje na praktično-sporazumevalno sporočanje in izrinjanje iz javnega zgolj v zasebno sporazumevanje. Ali se res ne znamo učiti iz zgodovine? Nas preteklost ni ničesar naučila? Zakaj nočemo biti prepričani v izrazno moč in sporazumevalne možnosti slovenskega jezika in ga pogubno zmotno podrejamo trivialni angleščini? Zakaj ne govorimo samozavestno slovensko, če nam to ponuja tudi evropska jezikovna politika? Zakaj ne razumemo, da je slovenščina eden izmed uradnih jezikov Evropske zveze (takega položaja in priznanja od drugih naš jezi ni imel od Brižinskih spomenikov naprej)? Zakaj nesamozavetno odklanjamo izvajanje mnogojezične strategije v integracijskih in globalizacijskih procesih v evropskem prostoru in mislimo, da je ohranjanje jezikovne in kulturne raznolikosti slabost in ne obogatitev sodobnega sveta?

Angleščina ne more biti univerzalni sporazumevalni jezik sodobnega sveta. Na to opozarja tudi Firenška resolucija, ki sporoča, da angleški jezik ni vstopnica v mednarodno skupnost, saj bi to pomenilo »zelo stvarno jezikovno, spoznavno in kulturno tveganje«. Žal pa nekateri Slovenci tega sporočila ne razumejo in se

nesamozavestno odpovedujejo sporazumevanju v slovenščini celo v domačem slovenskem okolju. Kljub jasnim usmeritvam evropske jezikovne politike in slovenske zakonodaje se v Sloveniji brezsravno razgalja jezikovno odpadništvo in angleško sporazumevanje v javnosti. Vedno več je javnih prireditve, ki potekajo v »tujem« jeziku oz. »reducirani različici angleščine«, prav tako pa se odpadništvo od slovenskega jezika kaže v dopisih na javne prireditve, dogodke, seminarje, konference..., pač po nesamozavsetni in nazadnjaški miselnosti, da nas bosta tujčeva peta in anglizacija naredili za svetovljane.

Kako ravnati, če se Slovenci med seboj sporazumevamo v neslovenščini? Država bi morala bolj odločno poskrbeti za nemoten razvoj slovenskega jezika in tudi v praksi uresničiti ustavna določila glede rabe slovenskega jezika ter zagotoviti, da se bo dosledno izvajala jezikovna politika, ki jo določa Zakon o javni rabi slovenščine. Praksa, žal, kaže, da pristojnosti nadzora niso jasno določene in da Inšpektorat RS za kulturo in medije ne (z)more urediti tega področja, čeprav pozna najpogostejše kršitve (in kršilce). Le-ti se obnašajo po načelu Če ni tožnika ni sodnika; dokler proti njim ne bo ukrepov, ZRJP-ja pač ni potrebno upoštevati. Ozaveščanje ne pomaga najbolj – v praksi se je pokazalo, da se kršitelji, ki so opozorjeni na zakonsko napačno tujejezično sporazumevanje, odzovejo na tri načine: (1) nekateri opozorilo sprejmejo in tujejezično (angleško) vabilo/sporočilo dopolnijo s slovenskim; (2) nekateri sicer priznajo, da se sporazumevanje le v tujem jeziku, a poskušajo »po svoje« razlagati ZRJP in še naprej zavračajo slovensko napovedovanje/predstavljanje javnih prireditve; (3) večina pa se za opozorila in ZRJP ne zmeni. V nadaljevanju predstavljam tak odnos do slovenskega jezika s primeri:

7. septembra 2016 sem dobil elektronsko vabilo na VI. Ljubljana Forum 2016. Sporočilo je bilo poslano kot zadeva: The VI. LJUBLJANA FORUM is less than one month away!, V vabilu sem bil imenovan v angleščini kot naslovnik (Dear Mr. Marko Jesenšek), sporočilo je bilo prav tako samo v angleščini (we are kindly informing you that we are just 1 month away from VI. LJUBLJANA FORUM – FUTURE OF CITIES – GREEN CITIES & SMART INFRASTRUCTURE will take place at the Ljubljana Castle on 6-7 October 2016. One of the speakers at the event, which will be dedicated to European Green Capital activities and smart city infrastructure projects /.../. The number of places is limited so if you want to participate please sign up now: <http://www.gfsforum.eu/sl/?upd&id=1765&code=twe4ixtuoy> We are looking forward to meeting you in Ljubljana in October. Wishing you all the best, /.../).

Pregledal sem vse spletne strani tega dogodka (<http://www.ljubljanaforum.org/2016/speakers.html>) – vse je bilo samo v angleščini, zato sem še isti dan poslal podpisniku dopisa (v vednost pa tudi županu MO Ljubljana, ker je bila občina navedena med organizatorji) e-pismo, v katerem sem se mu zahvalil za vabilo in ga opozoril na napačno (neslovensko) sporazumevanje (Spoštovani gospod /.../, hvala za poslano obvestilo in čestitke za dogodek, ki ga pripravljate. Vendar: odločno protestiram proti dopisu v angleškem jeziku (in

prijavnem obrazcu in spletni strani...) in zahtevam, da v sporazumevanju z menoj in Slovenci uporabljate slovenski jezik. V Republiki Slovenij je uradni jezik slovenščina in če ga ne bomo znali uporabljati in spoštovati, nas tudi v svetu ne bodo spoštovali in sprejemali za enakovredne sogovornike in partnerje. Evropska zveza je skupnost različnih jezikov, kultur in verstev, načela evropske jezikovne politike pa so jasno določena -- slovenščina je enakovreden in eden izmed uradnih jezikov Evropske zveze, Vi pa se ji s tako lahkoto odrekate. Gre za jezikovno odpadništvo, ki bo imelo dolgoročno katastrofalne posledice za slovenstvo. Zahtevam in prosim, da popravite ta spodrseljaj in pripravite gradivo v slovenskem jeziku, predvsem pa morate uporabljati slovenščino pri sporazumevanju s Slovenci (tujcem pa pošiljate dvojezična sporočila). Med organizatorji je tudi Mestna občina Ljubljana, zato poziv pošiljam tudi gospodu županu Zoranu Jankoviču in odgovornim na občini, da zagotovite slovensko sporazumevanje in slovenski jezik v dopisovanju, ki poteka v okviru prireditve Ljubljana Forum. Lepo Vas pozdravljam, Marko Jesenšek).

13. septembra sem dobil novo, tokrat slovensko vabilo (Spoštovani g. Marko Jesenšek, vljudno Vas obveščamo, da je le še en mesec do VI: LJUBLJANA FORUMA – PRIHODNOST MEST - ZELENA MESTA IN PAMETNA INFRASTRUKTURA. Dogodek bon a Ljubljanskem gradu /.../. Srčno upamo, da se nam boste lahko pridružili, hkrati pa vas naprošamo, da se prijavite zdaj: <http://www.gfsforum.eu/sl/?upd&id=1765&code=twe4ixtuoy> Veselimo se srečanja z Vami oktobra v Ljubljani . Z najlepšimi pozdravi, /.../). Ozaveščanje je v tem primeru bilo uspešno, vabilo (vsaj meni) je bilo poslano tudi v slovenskem jeziku. Žal pa je ostalo pri angleščini vse ostalo (prijavnica na dogodek in spletne strani Ljubljana Foruma niso bile prevedene v slovenščino).

Oddelek za anglistiko in amerikanistiko Filozofske fakultete Univerze v Mariboru je septembra 2016 organiziral konferenco, na katero smo bili povabljeni tudi zaposleni na FF UM. Vabilo v slovenskem jeziku smo dobili na službeni e-naslov (Spoštovani sodelavci! Oddelek za anglistiko in amerikanistiko ter Oddelek za prevodoslovje med 15. 9. in 17. 9. 2016 organizirata 4. mednarodno konferenco Slovenskega društva za angleške študije (SDAŠ). Vljudno vas vabimo na otvoritev konference, ki bo 15. 9. ob 9. uri v predavalnici 1 na rektoratu UM. V priponki najdete program konference. Vljudno vabljeni tudi na predavanja. organizacijski odbor, zanj /.../). Na spletni strani prireditve je, žal, sledilo neprijetno presenečenje http://events.ff.um.si/sdas2016/?page_id=360

Prireditve je bila predstavljena le v angleščini, zato so bili organizatorji opozorjeni, da je po ZJRS-ju potrebno (predvsem pa v duhu humanističnega poslanstva FF) pripraviti tudi slovensko spletno stran. Organizator, žal, za tak nasvet ni imel pravega posluha. Poskušal je opravičiti samoangleško rabo jezika in v nasprotju z zakonskim predpisom o javni rabi slovenščine je pojasnil, »da smo rabo slovenščine, razumljivo, smiselno omejili«, sklicujoč se na 25. člen ZJRS-ja. Očitno je, da v tem primeru ozaveščanje ni zaleglo, saj so si organizatorji povsem napačno in po svoje razložili

zakonsko določilo o rabi slovenskega jezika, ki v 25. členu natančno določa, da lahko rabo slovenščine »izjemoma omeji« le »minister oziroma ministrica, pristojna za posamezno področje, če gre za mednarodno prireditev, namenjeno predvsem tujim nastopajočim ali predvsem tujemu občinstvu«. Pravico do »smiselnega omejevanja« si je organizator priredil, oz. si je dovolil samosvojo nezakonsko razlago.

Novembra 2016 je v Ljubljani potekala mednarodna konferenca *Surviving in post-socialism: implications for policy makers* (organizator Center for the Study of Post-Yugoslav Societies), na kateri so sodelovali (večinoma) nastopajoči iz Slovenije in bivših jugoslovanskih republik. Nikjer ni bilo navedeno, da gre za slovenski center (Center za raziskovanje post-jugoslovanskih družb), na spletu pa je samo povezava v angleškem jeziku <http://projects.ff.uni-mb.si/cepss/> Delo v sekcijah in paneli so po programu potekali le v angleščini, events pa se je zaključil med 13. in 14. uro (Lunch and departure). Žal ima ta Center že ustaljeno navado, da napoveduje in organizira svoje dogodke le v angleškem jeziku <http://projects.ff.uni-mb.si/cepss/index.php/504-2/>, čeprav je »CePSS is situated at University of Maribor, in Slovenia«.

Žal, to ni osamljen primer. Podobno se dogaja tudi v vrtcih in na osnovnih šolah. Zadnji tak primer je dopis Ekošole (Društvo DOVES_FEE SLOVENIA), ki je januarja 2017 po Sloveniji razposlala guidelines in vabilo, da tisti, ki jih sodelovanje zanima, izpolnijo samoangleški dokument v priponki. Besedilo je bilo brez pojasnila, zakaj je vse le v angleščini, kot da je to že samoumevni in edini način sporazumevanja med slovenskimi učitelji, mentorji in učenci.

Zakaj že imamo slovenski jezik? Kaj je to večjezičnost? In zakaj sporočilo Firenške resolucije o rabi jezika, da »angleščina ni nevtralen medij sporazumevanja za vse namene«?

Govorimo samozavestno po slovensko? Ali razumemo Zakon o rabi slovenskega jezika, ki je napisan v slovenščini? Vsaj 25. člen, ki nam zagotavlja, da moramo govoriti samozavestno po slovensko:

25. člen ZRSJ

(mednarodne prireditve, ki se financirajo iz javnih sredstev)

(1) Na mednarodnih javnih prireditvah na območju Republike Slovenije, ki se financirajo z javnimi sredstvi, mora izvajalec zagotoviti rabo slovenščine. Uporaba slovenščine kot delovnega jezika se lahko izjemoma omeji, vendar mora biti v tem primeru slovenščina zagotovljena na obvestilni ravni.

(2) Zbornik mednarodnega strokovnega posvetovanja ali druge javne prireditve iz prvega odstavka tega člena mora imeti v slovenščini vsaj naslov in uvodno besedo ter povzetke tujejezičnih prispevkov v slovenščini.

(3) Izjemo, navedeno v prvem odstavku tega člena, lahko dovoli minister oziroma ministrica, pristojna za posamezno področje, če gre za mednarodno prireditev, namenjeno predvsem tujim nastopajočim ali predvsem tujemu občinstvu.

Ali je slovenski jezik res jezik "limitiranih resursov"?

Vsi se zavedamo, da je dandanes proces "globalizacije" zajel vsa področja, gospodarstvo in politiko, znanost in raziskovanje, šolstvo, medije in – posledično – naša zasebna življenja. Nacionalni jeziki se tako v javnosti in v jeziku stroke vedno bolj nadomeščajo z globalnim, s svetovnim, to je z angleškim jezikom.

Zelo nazorno je tematiko današnjega posveta že leta 2007 prikazal naš mednarodno priznani pisatelj Drago Jančar v razmišljanju pod naslovom "*Saj znamo vsi angleško, a ne?*" (GLEJ: Sobotna priloga, 19. 5.2007.)

Da s tem cenjeni pisatelj ni pretiraval in da s tem ne pretiravamo niti slovenisti v Sloveniji danes, pač pa da je to mnogo širši problem, dokazuje tudi dokument s konca leta 2014, ki ga je potrdila Generalna skupščina Evropske zveze državnih jezikovnih ustanov – EFNIL (angl. European Federation of National Institutions for Language). Ta nas v t. i. Firenški resoluciji (GLEJ: Firenška resolucija o rabi jezika pri univerzitetnem poučevanju in raziskovanju;

www.mk.gov.si/fileadmin/mk.gov.si/pageuploads/Ministrstvo/slovenski_jezik/firenska_resolucija_280914.pdf) opozarja o:

/.../ težnji po rabi angleščine namesto standardnih jezikov različnih držav pri univerzitetnem poučevanju in raziskovanju omejuje področja teh jezikov in njihov razvoj ter tako ogroža jezikovno pestrost Evrope, ki je bistvenega pomena za kulturno raznolikost in bogastvo naše celine.

V naslovu izpostavljeno vprašanje o slovenščini kot o jeziku "limitiranih resursov" želim ovreči z več vidikov, in sicer s pregledom primerov "iz (lastne) prakse", kot radi danes poudarjamo (še pred leti pa to ni bilo preveč modro in imenitno). Mnogi namreč želijo sloveniste kar vse povprek označiti kot nevešče tujih jezikov in posledično kot puriste. Izhajam iz petih postavk, povezanih z raznolikim delom slovenista in posledično s sprejemanjem njegove stroke v javnosti.

- 1 Slovenist: nepoznavalec/nasprotnik tujih jezikov,
- 2 Slovenist: lektor "med dvema ognjema",
- 3 Slovenist: promotor slovenskega jezika,
- 4 Slovenist: univerzitetni pedagoški delavec v bolonjskem procesu,
- 5 Slovenist: raziskovalec stanja slovenščine danes.

1 Slovenist: nepoznavalec/nasprotnik tujih jezikov

Po izobrazbi sem slovenistka in anglistka. Vrsto let sem bila bibliotekarka v Univerzitetni knjižnici Maribor, referentka za jezike in književnosti ter vodja knjižnice

Britanskega sveta in Avstrijske čitalnice. Pri Založbi Obzorja v Mariboru sem bila urednica slovenskih (Toporišič: *Slovenska slovnica*, Žagar: *Slovenska slovnica in jezikovna vadnica*, Toporišič: *Jezikovni pogovori iz Sedem dni*, Kos idr.: *Svet književnosti* 1–4 ...) in angleških monografij (Šabec, Limon, *Across Cultures*) ter učbenikov (Jesenik, Skela, Šavli: *My sails* 1–3).

S tem želim na začetku poudariti, da nimam negativnega odnosa do angleščine, nemščine itd.

2 Slovenist: lektor med "dvema ognjema"

Lektoriranje je področje, kjer se slovenist srečuje tudi s tujim jezikom (lektoriranje še zdaleč ne pomeni samo dodajanja ali/in črtanja vejic, začetnic ..., kot mnogi še vedno mislijo; čeprav med lektorji obstajajo velike razlike), saj so besedila vse pogostejše "zlepljena" iz "prevodov" iz tujih jezikov, največkrat res angleščine. (GLEJ: Zemljak Jontes, Valh Lopert. Pismenost v teoriji in praksi: temeljni cilj slovenskega institucionalnega izobraževalnega sistema. *Annales, Series historia et sociologia*, 2016, letn. 26, št. 1, str. 95–107.) To je moč prepoznati ne le iz številnih prevzetih besed, ki se jih avtorji mnogokrat oklepajo z izgovorom, da tega po slovensko "ni moč povedati", da gre za "nekaj drugega", da "vsi tako rečejo", ampak iz strukture povedi (skladnje), besednega reda (angleški je drugačen kot nemški in slovenski itd.), strokovnega besedja (neenotnega ...). To lahko podkrepim z lektorskimi izkušnjami z različnih strokovnih področij: medicina, varstvo okolja, promet, menedžment ..., kjer je mnogokrat treba biti skoraj "detektiv" (to so besede enega izmed avtorjev), da iz besedila avtorja ugotoviš ustrezen pomen (in mu ga pojasniš v slovenščini); to pa pomeni, da moraš poznati tudi tuje jezike, saj si – zaradi slabega avtorjevega prevoda iz (večinoma) angleščine – moraš najprej "prevesti" v angleščino in najti ustrezno domače poimenovanje. Pisci strokovnih besedil imajo zelo različen odnos do slovenskega jezika.

Nekateri se zavedajo pomena tvorjenja slovenskega strokovnega in znanstvenega besedja, zlasti jim je pomembno, da uporabniki/študenti/bralci napisano razumejo. Navajam primere "dobre prakse", kjer so imeli avtorji izjemno pozitiven odnos do slovenskega jezika in posluš do jezikovnih nasvetov: Polajnar idr.: *Ergonomija v teoriji in praksi* ...; Polajnar: *Priprava proizvodnje*; Študij dela za delo v praksi; Takač, Geršak: *Ginekologija in perinatologija*; Radonjič: *Embalaža in varstvo okolja*; Breznik: *Kdo ima prednost?; Dober voznik bom* ...

Drugi pa svoj odnos – ki pa ni le odnos do jezika, to je predvsem odnos do stroke same – kažejo tudi tako: *Kolegi tako razumejo, o čem pišem* ...; *Mi temu pač tako rečemo* ...; *Saj vas ne bi s tem nadlegoval, če mentor ne bi vztrajal* ...; *A to pa ste našli v svojem slovarju?* Ker gre za "njihovo" strokovno besedje, je večini treba pojasniti, da ima slovenščina mnoge terminološke slovarje, po katerih pa posegajo le redki, žal, mnogi niti ne vedo zanje. Dostopni so (tudi) na spletu.

Prvo takšno spletišče ponuja Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša, ZRC SAZU, in sicer Sekcija za terminološke slovarje, ki nadaljuje delo Terminološke komisije SAZU. (GLEJ: <http://isjfr.zrc-sazu.si/sl/oddelek/3#>.) Sekcija ureja zbirko *Terminologišče*, kjer objavlja elektronske terminološke slovarje, ki so jih izdali po letu 2000: *Urbanistični terminološki slovar*, *Terminološki slovar uporabne umetnosti*, *Terminološki slovar avtomatike*, *Botanični terminološki slovar*, *Farmaceutski terminološki slovar*, *Gledališki terminološki slovar*, *Čebelarski terminološki slovar*, *Geološki terminološki slovar*, *Gemološki terminološki slovar*, *Geografski terminološki slovar*, *Planinski terminološki slovar*, *Slovenski smučarski slovar* ... (GLEJ: <http://isjfr.zrc-sazu.si/sl/terminologisce/slovarji#v>.) Poleg tega širši strokovni javnosti svetuje pri izbiri ustrezne rešitve glede poimenovanj za pojme (znane, nepoenotene ...) na spletnem mestu *Terminološko svetovanje*.

Drugo spletišče je Termania, ki ponuja naslednje terminološke slovarje: *Angleško-slovenski astronomski slovar*, *Angleško-slovenski slovar bibliotekarske terminologije*, *Bibliotekarski terminološki slovar*, *Inženirsko seizmološki terminološki slovar*, *Mali klekljarski slovar iz žirovskih del Tončke Stanonik*, *Mikrobiološki slovar*, *Nemško-slovenski avtomobilistični slovar*, *Računalniški slovarček*, *Slovenski medicinski slovar*, *Slovenski oblikoslovni leksikon Sloleks*, *Slovensko-angleški glosar jezikoslovnega izrazja*, *Slovensko-angleški pojmovnik s področja vzgoje in izobraževanja*, *Slovensko-italijanski slovar elektronike, elektrotehnike in telekomunikacij*, *Statistični terminološki slovar*, *Tehniški metalurški slovar*, *Turistični terminološki slovar*, *Vezljivostni slovar slovenskih glagolov*. (GLEJ: <http://www.termania.net/>.)

3 Slovenist: promotor slovenskega jezika

Zagotovo je slovenistova naloga tudi širiti slovenski jezik v tujini in pri tujcih v Sloveniji. Tako naj omenim samo dve takšni dejavnosti. V preteklosti sem več let poučevala študente na izmenjavi ERASMUS, danes pa s kolegico dr. Zemljak Jontes širiva slovenščino tudi na konferencah, poletnih šolah doma in v tujini ... Prav posebej v okviru prevajalske poletne šole TRANS (koordinira jo izr. prof. dr. Vlasta Kučič z Oddelka za prevodoslovje FF UM), ki se izvaja vsako leto v drugi državi. Zato sva pripravili zloženke v različnih jezikih, ne le v angleščini (lastni prevodi, prevodi naših študentov, kolegov s tujih univerz, prevajalci in podatki so zapisani v COBISS, tukaj jih ne navajam ...), in sicer: *Welcome to the Slovenian course!* (angleško), *Willkommen zum Slowenischunterricht* (nemško), *Добро пожаловать на урок словенского языка!* (rusko), *Dobre dojdovte na kursot po slovenečki jazik!* (makedonsko), *Dobre došli v kursa po slovenski!* (bolgarsko), *Dobrodošli na kurs slovenačkog jezika!* (srbsko), *Dobrodošli na sat slovenskog jezika!* (hrvaško), *Vitajte na kurze slovinčiny!* (slovaško), *Vítaný u vyučování slovínčiní!* (češko), *Witamy na zajęciach z języka słoweńskiego* (poljsko). Zloženska vsebuje osnovne

sporazumevalne fraze, besedišče, vezano na osebne podatke, števila, hrano, dneve ... (prvi stik s slovenščino v resnični situaciji).

Zelo dober primer zavedanja pomena slovenskega jezika za tuje študente predstavlja večletno sodelovanje (od 2012) na osebno pobudo profesorice s tehniške fakultete, ki želi tujim študentom v okviru zimske šole CEEPUS vsaj na kratko ponuditi vpogled v naš jezik in kulturo. (GLEJ: Valh Lopert, Zemljak Jontes. *Let us speak Slovene = Govorimo slovensko!: lecture within the 5th International CEEPUS Winter School Design Week 2016, Maribor, Faculty of Mechanical Engineering, October 16–22, 2016.*)

4 Slovenist: univerzitetni pedagoški delavec v bolonjskem procesu

Kot predavateljica slovenskega jezika na Oddelku za prevodoslovje Filozofske fakultete Univerze v Mariboru s študenti ugotavljam, da je uvedba ustreznega števila ur predmeta slovenski jezik na vse smeri univerzitetnega študija nujna. O nujnosti tega smo že leta 2000 na predstavitvi *Slovenske slovnice* javno spregovorili s prof. dr. Toporiščem, ki je bil zelo zavzet za to, a nismo bili slišani; bi rekli, morda smo bili pred časom. Zakaj menimo tako? Kot primer visokošolske pedagoške prakse navajam z lektoriranjem podprto usvajanje slovenskega jezika študentov prevajanja in tolmačenja pri obveznem predmetu *Slovenščina kot jezik stroke* I in II/III (2. bolonjska stopnja). (GLEJ: Valh Lopert: Lektoriranje kot učinkovita metoda učenja maternega jezika – za študente nesloveniste. V tisku.) Študenti na podlagi pridobljenega teoretičnega znanja opravijo jezikovni pregled spletno dostopnih diplomskih del (humanistika, družboslovje, naravoslovje, tehnika). Vsako diplomsko delo analizirajo z vidika pravopisa, oblikoslovja, skladnje in besedja. Analize kažejo prisotnost vseh vrst napak, predvsem pravopisnih, oblikoslovnih, skladenjskih – posledica slabega znanja tako tujega jezika kot materinščine – tudi vsebinskih/strokovnih, ki jih opazijo (celo) študenti, torej mi, laiki. Ugotavljamo, da so napake v objavljenih diplomskih nalogah (letos pregledujejo doktorske naloge) tako osnovne, da bi morali študenti na vseh smereh visokošolskega študija najprej poslušati *splošnejši skupni predmet slovenščina*, temu pa bi sledil *pouk strokovne slovenščine*. Le tako bi dobili jezikovno suverene pisce slovenskega – tudi strokovnega – jezika. (GLEJ: Valh Lopert, Zemljak Jontes. Jezik kot odraz identitete Slovencev v znanosti: (na primeru naslovov doktorskih disertacij). V: Jesenšek, Marko (ur.). *Jeziki, literature in kulture v stiku: ob 200-letnici M. J. Lermontova, 110-letnici Srečka Kosovele in 100-letnici Vitomila Zupana*. Maribor: Univerza, 2014, str. 259–284.)

V Resoluciji o Nacionalnem programu za jezikovno politiko 2014–2018 (ReNPJP14–18;

http://www.mk.gov.si/si/delovna_podrocja/sluzba_za_slovenski_jezik/resolucija_o_nacionalnem_programu_za_jezikovno_politiko_20142018/) glede prevajalcev in tolmačev, ki jih na Oddelku šolamo, beremo, da je:

/.../ treba zagotoviti ustrezno strokovno, jezikoslovno, terminološko pomoč slovenskim prevajalcem in tolmačem v institucijah EU, da bodo lahko pripravljali zanesljivo slovensko različico zakonodaje EU, pa tudi prevajalcem in tolmačem v Sloveniji, ki nas jezikovno predstavljajo v mednarodni skupnosti prevajanja in tolmačenja.

Za prevajalce/tolmače pa tak način dela pomeni utrjevanje materinščine, saj je Valter Mavrič, generalni direktor Generalnega direktorata za prevajanje pri Evropskem parlamentu, v intervjuju o pomenu slovenščine za prevajalce v Evropski uniji povedal, da se slovenski študentje radi pohvalijo, da dobro znajo tuje jezike, vendar jim vedno poskuša dopovedati, da to ni dovolj: »Če ni na odlični ravni tudi njihovo znanje slovenščine, niso primerni za prevajanje niti za tolmačenje.« (GLEJ: Tomažič: Slovenščina na drugem mestu *Pogledi*. Letn. 6, št. 8, 22. april 2015. <http://www.pogledi.si/druzba/slovenscina-na-drugem-mestu>.) (GLEJ tudi: Valh Lopert. Pomen zavedanja socialne zvrstnosti slovenskega jezika za študente tolmačenja in prevajanja. V: Novak-Popov. Irena (ur.). *Vloge središča: konvergenca regij in kultur*. Zbornik Slavističnega društva Slovenije. Ljubljana: Zveza društev Slavistično društvo Slovenije, 2010, str. 81–90.)

5 Slovenist: raziskovalec stanja slovenščine danes

Analize jezika medijev (posebej radia, filma, gledališča), s katerimi se raziskovalno ukvarjam, dokazujejo upad jezikovne kulture v medijih, na eni strani zaradi slabega obvladovanja materinščine in vedno manj zahtevne publike, na drugi pa zaradi tržne naravnosti medijev in bitke za publiko. (GLEJ: Valh Lopert, 2013: *Med knjižnim in neknjižnim na radijskih valovih v Mariboru in Kultura govora na Radiu Maribor*. Maribor: Zora, 36.)

Hkrati pa zaznavamo tudi (pre)veliko prisotnost prevzetega besedja, pri čemer vsekakor strokovnega besedja nasilno ne slovenimo. Pri jezikovnem pregledu sledimo prizadevanjem t. i. zmernega, pozitivnega oz. konstruktivnega purizma, in nikakor ne "preganjamo" prevzetih besed zgolj zaradi tujega izvora, pri čemer pa domače besede še nismo uspeli pravočasno tvoriti.

Navajam mnenja študentov 1. letnika z Oddelka za prevodoslovje FF UM glede položaja slovenščine, kakor ga zaznavajo sami:

- *Slovenščina je postala manjvreden jezik v očeh večine mladine ...*
- *V oglaševanju je glavni cilj prilagoditi se občinstvu/kupcu ... v želji po večji prodaji ...*
- *Pri pouku slovenščine v OŠ in SŠ bi moral biti večji poudarek na pravopisu.*

- *Menim, da bi slovenščina v medijih morala biti brez pravopisnih napak, saj se s tem tudi odraža razgledanost posameznega podjetja.*
- *Te napake se nato začnejo ponavljati ... se širiti ...*
- *Opazila sem, da so včasih besede rabljene v napačnem kontekstu, kot da avtor ne ve pravega pomena besede ...*

Prav slednje naj ponazorim s povedjo, ki je bila delno tudi objavljena, delno je dopolnjena. Vendar podobne primere prepogosto beremo in tudi slišimo. Primer:

Relativno limitirani resursi hendikepirajo potencialne procedure kreiranja imidža firme.

⇒ Sorazmerno omejeni viri onemogočajo možne postopke oblikovanja podobe podjetja.

To je le ena izmed možnosti, torej se da povedati po slovensko, če se le hoče. Pa vendar to ni negativni purizem, posebej ne, če si ob tem zastavimo nekaj vprašanj:

- Ali te prevzete besede kljub "dobremu" znanju angleščine, res natančno razumemo?
- Jih v študijski literaturi razumejo študenti?
- Jih v medijih – ob poslušanju/branju vedno preverjamo v slovarju tujk?
- Predvsem pa, kakšne so posledice, če takšno besedilo/pogodbo/dokument podpišemo?

In kdor želi biti uspešen, želi vedeti, kaj podpiše, zagotovo potrebuje prevajalca/tolmača.

Sklep

Slovenisti opozarjamo na bogate besedotvorne in izrazne zmožnosti slovenskega jezika. Zato poudarjamo pomen uvedbe predmeta slovenščina na vse smeri visokošolskega izobraževanja.

Slednje bi zagotovo pomenilo dvig jezikovne pismenosti (pa retorike še omenili nismo), ob nenehnem prevzemanju tujega besedja v jezik različnih strok ter slabšalnem odnosu do slovenskega – posebej – strokovnega in znanstvenega jezika bi okrepilo jezikovno (samo)zavest strokovnjakov z različnih področij, da bi "pogumneje" slovenili tuje strokovne izraze, upoštevajoč predloge jezikoslovcev sploh, prevajalcev in slovenistov.

Morda se bomo vrednosti svojega jezika začeli zavedati šele, ko nam bodo tujci to naložili za nalogo. Namreč, drugi narodi to že vedo.

.... in za na pot.

Slovenski jezik NI jezik omejenih možnosti.

»Zakaj se moram učiti slovenščino?! Saj jo znam!« Pa res?

O jeziku je bilo napisanega in izrečenega že marsikaj. Ko sem prejela prijazno povabilo k sodelovanju, se mi je najprej zazdelo, da je prav, da o jeziku spregovorimo v najvišjih državnih organih, takoj za tem pa, da pa so/smo o slovenskem jeziku povedali pravzaprav že vse. Zakaj nas potemtakem slovenski jezik, večinoma naš materni jezik, vsekakor pa uradni jezik države, v kateri živimo, tako žuli? Vsak dan, vsepovsod, ob vseh dejavnostih, ki jih opravljamo? Zakaj nam ne da miru?

Preprosto. Zato, ker je nepogrešljiv dela našega vsakdana. Ker se z njim srečujemo na vsakem koraku, če želimo ali ne. Če je to, ko gremo na kavo ali ko spremljamo večerna poročila na televiziji. Ko želimo po (slovenskih ali prevodnih) navodilih proizvajalca sami priključiti nov pomivalni stroj ali ko na začetku zimske sezone nakupujemo nove pnevmatike in iščemo takšne s čim boljšimi voznimi lastnostmi. Ko gremo k okulistu in se skušamo ravnati po navodilih za uporabo ali ko v vrtcu skušamo odpreti vhodna vrata, in, če nismo več ravno redni gost zaradi svojih otrok, najprej spregledamo navodila, kaj vse je treba kot varovalo pritisniti, preden sploh primemo za kljuko ...

V naslovu izpostavljam misel o učenju slovenščine. Prepričana sem, da se jo vsake toliko sliši iz marsikaterih otroških ali mladostniških ust. Zato bom v prispevku skušala prikazati pomen izobraževanja o slovenskem jeziku, ki poteka v slovenskem jeziku. S pomočjo primerov lastne prakse bom skušala prikazati pomen povezave med institucionalnim (javnim, državnim) in neinstitucionalnim izobraževanjem.

Izpostavljam torej šolo kot javno državno institucijo, v okviru katere se učeči se usposablja za kompetentno tvorbo tako govorjenih kot zapisanih besedil, in društvene dejavnosti, jezikovne kotičke ter lektorsko delovanje kot neinstitucionalno izobraževanje na drugi strani.

1 Institucionalno : neinstitucionalno izobraževanje

Z institucionalnim izobraževanjem mislim na formalni, tj. javni šolski sistem. Ta poteka v slovenskem vzgojno-izobraževalnem sistemu načrtno od vrtca do univerze. Delovanje vsake izmed stopenj vzgoje in izobraževanja je zakonsko določeno, predmetna področja so glede na starost in stopnjo izobraževanja vsebinsko zastavljena tudi v učnih načrtih. Absolutno nujno je, da izobraževanje »opravljajo resnični strokovnjaki«, kot je že pred leti zapisal Boris Urbančič (Glej še v: Boris Urbančič, 1987: O jezikovni kulturi. Ljubljana: Delavska enotnost. 12.). Pomembno je, da sta v sistemu prisotni tako horizontalna kot tudi vertikalna povezanost bodisi *na posamezni stopnji vzgoje in izobraževanja bodisi posameznih stopenj* šolskega sistema. S tem ne mislim zgolj na medpredmetne (tj. medstrokovne) povezave in na

nadgrajevanje že usvojenega znanja, ampak tudi na jezikovno kulturo, saj vendarle vse, kar nekomu sporočamo ali od nekoga sporočilo sprejemamo, izražamo v slovenskem jeziku. Tako je res pomembno, ali je raven našega jezikovnokulturnega obvladovanja tovrstnih védenj in jezikovnokulturnega zavedanja ustrezna okoliščinam, v katerih se znajdemo. Tovrstno jezikovnokulturno zavedanje ni pomembno le za predmetno področje slovenščine, ampak za vsa predmetna področja. Vprašanje pa je, koliko je prisotno v šolski praksi, v zavesti učiteljev in posledično tudi učencev, dijakov ter študentov. Ne gre torej le za jezikovni pouk, temveč za jezikovno(kulturno) vzgojo nasploh.

2 Šola kot institucija

Kot profesorica slovenščine na fakulteti že dvajseto leto spremljam študente, njihovo obvladovanje socialnih in funkcijskih zvrsti slovenskega jezika, še posebej pa odnos do vsega. V vseh letih spremljam stanje pri študentih slovenistih, nekaj let tudi pri študentih razrednega pouka, predšolske vzgoje in prevodoslovja. Vsekakor je najprej pomembno ugotoviti zatečeno stanje v 1. letniku, postopoma pa pri različnih predmetih s študenti skupaj odkrivamo močna področja in vrzeli v znanju, z namenom dopolnjevanja teh vrzeli in oblikovanja jezikovno kompetentnega posameznika, ki lahko uspešno deluje v povezavi z drugimi posamezniki kot skupina. Pri tem je treba imeti pod drobnogledom tako govorjeni kot zapisani jezik.

2.1 Govorjena besedila

V šolski sistem vstopijo otroci z maternim jezikom, ki večinoma ni knjižni jezik, ampak je to narečni govor v določeni obliki. To je običajno jezik družine, kraja, v katerem živijo, in s pomočjo katerega izražajo vse, kar se jim v življenju dogaja. Vstop v šolo je tudi vstop v svet knjižnega jezika, a ne tako, da je treba prvi jezik pozabiti, pustiti pred vrati šole, ampak tako, da poleg prvega spoznavajo še drugega, knjižnega, ju primerjajo, ugotavljajo, kdaj in kako uporabljati katerega. Tako kot to velja za tuje jezike, ki jih otroci v šoli usvajajo tudi že v prvem razredu (če ne že v vrtcu). Vsak jezik je lep in vsak jezik nam lahko predstavlja nov izziv, novo bogastvo, tudi če gre 'zgolj za zvrst' določenega jezika.

To je pogled na jezik, ki v zadnjih nekje petnajstih letih počasi postaja stalnica v šolskem sistemu in ki skuša vzpostaviti posameznikov narečni, neknjižni govor, ki je hkrati njegov idiolekt in sociolekt, kot nujno potrebnega sploh za usvajanje knjižne norme in za njuno sopostavitev kot enakovredni vrednoti.

S kolegico doc. dr. Simono Pulko se že od leta 2007 ukvarjava med drugim z raziskovanjem odnosa mladostnikov do narečja in narečnega, odnosa med samimi narečji in postavitve narečnega ob bok knjižnim zvrstem jezika. Omenjene raziskave na skoraj 1000 (997) anketiranih učencih tretjega triletja 11 osnovnih šol, ki sva jih strnili v znanstveni monografiji (Natančnejše glej v: Simona Pulko, Melita Zemljak

Jontes, 2015: *Slovensko ali knjižno – kako je prav?*. Maribor: Založba Aristej.), poudarjajo, da se narečna, torej neknjižna govorica, ne pojmuje več kot nekaj negativnega, ampak kot pozitivna, kot prvi oz. materni jezik, v katerega je vsak govorec rojen. V monografiji ugotavlja, da učni načrti in učbeniška gradiva za osnovne šole in različne vrste srednjih šol težijo od neknjižne (narečne) govorice h knjižni izreki dosledno in kontinuirano, uzaveščajo rabo različnih zvrsti jezika v različnih govornih položajih oz. okoliščinah sporočanja in sprejemanja besedil.

Učenci doma najpogosteje govorijo krajevni narečni govor, s sokrajani (nevrstniki) predvsem narečno, s sokrajani (z vrstniki) govorijo predvsem narečno, včasih tudi sleng.

Pri urah slovenščine učenci najpogosteje govorijo knjižno ali pa se kaže težnja k približevanju h knjižni izreki, v šoli pri urah drugih predmetov pa sta precej izenačeni raba knjižnega jezika in raba nadnarečne oblike govora, ki se približuje knjižni izreki. S svojimi sošolci in z vrstniki v šoli učenci najpogosteje govorijo v slengu, z drugimi zaposlenimi na šoli pa najpogosteje težijo k rabi knjižnega govora.

Učenci menijo, da svoj krajevni govor obvladajo dobro ali zelo dobro, do svojega govora imajo pozitiven odnos, še več, nanj so ponosni in ga radi uporabljajo. Ta, zadnja ugotovitev, je bistvena v spoznanju, da je treba v šoli graditi iz lastnega maternega narečnega jezika, do katerega *imamo* pozitiven odnos. Le s pozitivnim odnosom do maternega jezika lahko gradimo pozitiven odnos do drugih zvrsti jezika ali do drugih jezikov.

2.2 Zapisana besedila

Naj predstavim rezultate nekaterih raziskav zapisanih besedil učečih se (učencev, dijakov in študentov ter podiplomskih študentov v naslovih doktorskih disertacij).

2.2.1 V prvem triletju osnovne šole se začne usmerjeno opismenjevanje, s katerim se govorjeni jezik prenaša v zapisano obliko. Ker se slovenski črkopis v celoti ne ravna po konceptu »Piši, kot govoriš.«, se seveda pojavljajo težave. S kolegico izr. prof. dr. Alenko Valh Lopert sva leta 2012 opravili raziskavo jezikovnih odstopanj od knjižne norme v šolskih spisih dijakov Zvezne gimnazije za Slovence v Celovcu (Natančneje glej v: Alenka Valh Lopert, Melita Zemljak Jontes, 2012: Jezikovna odstopanja od knjižne norme v spisih dijakov dvojezične(ga območja z) gimnazije v Celovcu. V: Krakar-Vogel, Boža (ur.). *Slavistika v regijah – Koper* (Zbornik Slavističnega društva Slovenije, 23). Ljubljana: Zveza društev Slavistično društvo Slovenije: Znanstvena založba Filozofske Fakultete. 116–123.). Predmet preučevanja so bila pravopisna, oblikoslovna, skladenjska in besedijska odstopanja od knjižne norme s posebnim poudarkom na socialnozvrstnem (neknjižno–knjižno) in medjezikovnem (nemški–slovenski jezik) sovplivanju na vseh jezikovnih ravneh. Analiziranih je bilo 45 šolskih spisov, napisanih v šolskem letu 2010/2011 pri pouku

slovenskega jezika, in sicer od 3. do 5. razreda nižje gimnazije (to ustreza tretjemu vzgojno-izobraževalnemu obdobju osnovne šole v Sloveniji, 7.–9. razredu, torej starosti učencev od 12 do 15 let).

Analiza *pravopisnih* značilnosti je pokazala največ odstopanj od knjižne norme v rabi male/velike začetnice (stvarna, lastna imena, raba velike začetnice pri samostalnikih), v skladenjski ter neskladenjski rabi ločil (vejica, narekovaj, pomišljaj, druga pisna znamenja, stičnost pri zapisu ločil) in v nekaterih izpuštih črk; sploh zadnje je posledica prenosa govorjenega jezika v zapisanega. *Oblikoslovna* odstopanja se najpogosteje pokažejo v rabi napačne sklonske končnice samostalniške besede (in pridevniške besede v levem prilastku), v izpuščanju pomožnega glagola, napačni rabi posamezne naslonke v glagolski obliki, napačni rabi namenilnika, napačni rabi svojilnega namesto povratnega svojilnega pridevniškega zaimka, v napačni rabi števila (množine namesto dvojine), napačni vezavi ali rabi predloga, napačno izbrani vezniški besedi (npr. napačna raba vprašalnega namesto oziralnega zaimka), v napačni rabi nedoločnega člena (na mestih pred samostalnikom pod vplivom nemščine), napačni rabi določne oblike pridevnika namesto nedoločne v vlogi povedkovega določila, napačni rabi glagola moči namesto morati in v odvečni rabi osebnega zaimka kot osebka pod vplivom nemščine. *Skladenjska* odstopanja so: napačen besedni/naslonski niz, izpust ali elipsa predvsem glagolskih oblik in nepotrebno ponavljanje iste besede. *Besedijska* odstopanja se kažejo v rabi germanizmov, pogovornih in narečnih besed.

Izsledki kažejo, da je večji del pravopisnih odstopanj od knjižne norme *splošno-slovenskih*, oblikoslovna, skladenjska in besedijska odstopanja pa se v večji meri nanašajo na specifično dvojezično zamejsko koroško jezikovno področje.

2.2.2 Sama sem z nekaj generacijami študentov slovenistike na Filozofski fakulteti Univerze v Mariboru izvedla podobne vrste analiz (s študenti na Pedagoški fakulteti Univerze v Mariboru tudi doc. dr. Polonca Šek Mertük). Jezikovna kultura se v šolskem sistemu kaže skozi pravopisno normo, obvladovanje katere učeči se izkazujejo s svojimi pisnimi izdelki. V ta namen je bila med oktobrom 2011 in januarjem 2012 raziskana jezikovnokulturna podoba elektronskih izdelkov (e-izdelkov) študentov slovenistov mariborske Filozofske fakultete (opisno ocenjevanje predavanj učitelja in seminarских vaj študentov kot oddaja tedenskih domačih nalog, oddanih v spletno učilnico) (Natančneje glej v: Melita Zemljak Jontes, 2012: Jezikovnokulturna podoba študentskih izdelkov v elektronski obliki. V: Jesenšek, Marko (ur.). *Večno mladi Htinj: ob 80-letnici Janka Čara* (Mednarodna knjižna zbirka Zora, 83). Maribor: Mednarodna založba Oddelka za slovanske jezike in književnosti, Filozofska fakulteta. 119–127.). Analiza temelji na oblikovnih zakonitostih izbrane besedilne vrste (ocene) in odstopanjih od nje glede na dana navodila ter na pravopisnih značilnostih oz. odstopanjih od knjižne norme. Pregledani so bili pisni e-izdelki študentov slovenistov prvega in drugega letnika eno- in dvopredmetnega

študijskega programa, in sicer pri treh različnih jezikoslovnih predmetih (skupno 801 izdelek).

Analiza izdelkov oz. krajših besedil študentov je pokazala, da imajo študentje težave tako na oblikovni kot na pravopisni oz. slovnični ravni. Predvidevanje, da bo na oblikovni ravni (poimenovanje besedilnih datotek, vrsta in velikost pisave, medvrstični razmik, obojestranska poravnava besedila, zapis odstavkov idr.) neustrezna raba zgolj izjema, se je v veliki meri izkazalo kot neustrezno. Tudi pravopisna in slovnična ustreznost besedil (mala/velika začetnica, raba nekaterih ločil) kaže na ponekod velike vrzeli v znanju. Največ napak se pojavlja pri rabi male/velike začetnice (pri zemljepisnih lastnih imenih (npr. pisanje večbesednih nenaselbinskih imen) in stvarnih lastnih imenih (npr. intelektualne stvaritve)), pri rabi ločil (napake v skladijski rabi ločil, daleč najpogosteje zapisa vejice, treh pik in vezaja, tj. z odvečno ali manjkajočo rabo; v neskladijski rabi ločil pa predvsem napake stičnosti pri rabi pike, vezaja, pomišljaja ter nekaterih drugih pisnih znamenj).

Vsekakor je za dvig jezikovne kulture rabe pravopisne norme slovenskega jezika ključnega pomena, da se na vrste napak v oddanih besedilih študente opozarja in se njihova ustrezna raba tudi uzavesti in usvoji.

2.2.3 S kolegico izr. prof. dr. Alenko Valh Lopert sva leta 2014 naredili še korak dlje v raziskovanju pismenosti mladih – analizirali sva vzorčnih 30 naslovov doktorskih disertacij, zabeleženih v COBISS 2014 (Natančneje glej v: Alenka Valh Lopert, Melita Zemljak Jontes, 2014: Jezik kot odraz identitete Slovencev v znanosti (na primeru naslovov doktorskih disertacij). V: Jesenšek, Marko (ur.). *Jeziki, literature in kulture v stiku: ob 200-letnici M. J. Lermontova, 110-letnici Srečka Kosovela in 100-letnici Vitomila Zupana*. Maribor: Univerza. 259–284.). Pokazalo se je, da so rabljene številne nepotrebne prevzete besede, ki z rabo domače ustreznice ne bi spremenile strokovnega pomena naslova, bi pa tako naslovi postali razumljivejši. Prevzeto besedje se je namreč zelo razširilo v izobraževalno in akademsko sfero, to pa niti ni tako nenenavadno, saj se znanost razvija s tolikšno hitrostjo, da strokovnjaki pogosto ne uspejo tvoriti ozko strokovnih besed hkrati s prevzemanjem izraza v stroko. Vendarle pa je za tiste besede, ki so splošne in ne ozko strokovne ter zanje lahko najdemo ustreznice v sodobnih jezikovnih priročnikih, poleg *Slovenskega pravopisa* 2001 še v *Slovarju slovenskega knjižnega jezika*, v *Slovarju novejšega besedja slovenskega jezika* in korpusih (npr. *Nova beseda*, *Fida Plus*, *Gigafida*), smiselno razmisliti, ali jih morda ne bi mogli nadomestiti s slovenskimi.

Primeri:

Razvoj modela poklicne **orientacije** za osebe s posebnimi potrebami

SP: **orientácia** -e [ije] ž, poj. (á) < razved>: ~ s kompasom, po zvezdah; imeti čut za ~o; publ. politična ~ *usmerjenost*, *naravnost*

➤ Razvoj modela poklicne usmerjenosti za osebe s posebnimi potrebami

Nacionalni in politični **antagonizmi** v Istri v času zasedanja istrskega deželnega zbora v Kopru (1899–1910)

SP: **antagonízem** -zma m, pojml. (i) *nasprotje, nasprotovanje*

- Nacionalna in politična nasprotja v Istri v času zasedanja istrskega deželnega zbora v Kopru (1899–1910)

Hemostatsko-aktivni **proteini** iz strupa modrasa (*Vipera a. ammodytes*)

SP: **proteín** -a m, snov. (i) |beljakovina|

- Hemostatsko-aktivne beljakovine iz strupa modrasa (*Vipera a. ammodytes*)

Poudariti pa velja, da mnoge znanstvene stroke vendarle zmorejo hitro in ustrezno v dobrem sodelovanju strokovnjaki določenega strokovnega področja, slovenistov ter prevajalcev tvoriti slovenske ustreznice nadvse uspešno, predvsem pa pravočasno.

Primeri:

Napovedna vrednost lipopolisaharid vezujoče beljakovine za bakteriemijo in klinično sepsu pri otrocih s febrilno nevtropenijo (← *proteini*)

Prenos naravnih radionuklidov v izbrane organizme iz tal onesnaženih s hidrometalurško jalovino (← *transfer*)

Že leta 2007 je o stanju slovenščine v znanosti in na univerzah red. prof. dr. Maca Jogan zapisala, da se si ob doktorskih disertacijah »v mislih neko 'slovensko' besedilo prevaja/m/ v izvorni jezik, da sploh ugotovim, kaj naj bi pomenilo« (Glej še v: Maca Jogan, 2007: Slovenščina v znanosti – iz obrobja v središče. Slovenščina kot jezik znanosti in univerze – da ali ne. Ljubljana: JiS 52. 104–106.).

Sprehodila sem se skozi temeljne ugotovitve izbranih raziskav govorjenega in zapisanega jezika mladostnikov. Moj namen nikakor ni kritizirati ali kakor koli izpostavljati kogar koli. Moje mnenje je, da se imajo mladi med šolanjem *pravico motiti, dolžnost pa učiti in naučiti se*. Vprašanje je zgolj, zakaj se še vedno pogosto dogaja, da se znanje, ki bi se moralo prenašati z enega na drugo predmetno področje, vse prepogosto izgubi nekje na hodniku, znanje, ki bi se moralo prenašati z ene stopnje izobraževanja na drugo, pa kar nekako izpuhti v tistih najdaljših počitnicah bodočih študentov. Namen učenja o jeziku v jeziku samem pa je seveda znanje, s katerim lahko različne oblike, zvrsti, vrste jezika *res uporabljamo različnim okoliščinam primerno*.

3 Izven šole

Ob vsem institucionalnem izobraževanju pa se (tudi slovenskega) jezika učimo povsod: na ulici; iz oglasov, ko čakamo na avtobusni postaji; iz govora učiteljev v razredu in izven njega; iz literarnih del ne glede na literarno zvrst ali vrsto; ob poslušanju radia; ob obiskih raznih prireditev, razstav, odprtij ipd. Z vidika uporabnika gre običajno za nenačrtno izobraževanje o jeziku, ki pa je še kako pomembno.

Skorajda nezavedno se nam namreč npr. ob melodiji, ki gre v uho, ob prizoru, ki nas nasmeji, vtisne v spomin in to iz spomina priključimo, ko potrebujemo znanje tako, 'na hitro'. Zato je, po mojem mnenju, naloga slovenista kot strokovnjaka delovati tudi izven institucionalnega javnega šolskega sistema.

3.1 Društva – Slavistično društvo Maribor

Društva so lahko s svojim delovanjem odlična možnost sodelovanja z vzgojno-izobraževalnimi institucijami in jih velja s pridom izkoriščati. Glede na vrsto dejavnosti in način dela Slavističnega društva Maribor je predvsem v obdobju po osamosvojitvi opazen premik k vzpostavitvi kontinuitete sodelovanja med študentom, diplomantom oz. magistrantom (sedaj bolonjskega študijskega sistema) in slovenistom.

Same dejavnosti Oddelka za slovanske jezike in književnosti Filozofske fakultete Univerze v Mariboru in Slavističnega društva Maribor nakazujejo (vsaj) sedem stičišč delovanja (v mislih imam predvsem obdobje od 2013 do 2016, ko v Društvu aktivneje delujem kot tajnica oz. predsednica): soorganizacija strokovnih in znanstvenih predavanj, soorganizacija strokovnih in znanstvenih srečanj, soorganizacija tekmovanj iz znanja slovenščine, soorganizacija srečanj Alumni kluba Oddelka za slovanske jezike in književnosti, soorganizacija jubilejev, aktivno vključevanje v jezikovno politiko Slovenije, študentsko delovanje.

Študentje z vključitvijo v dejavnosti obeh vrst ustanov v zadnjih letih s pridom izkoriščajo možnosti učenja, nadgrajevanja temeljnega strokovnega znanja in sprejemanja novih védenj. Marsikaterih metod in oblik dela zgolj v okviru načrtanega institucionalnega izobraževanja študentje ne bi spoznali, bi se pa z njimi zagotovo srečali ob zaposlitvi. To je dobrodošlo, saj se pri zaposlovanju mladih vse bolj išče tiste kadre, ki lahko v svoji bibliografiji navedejo tudi pridobljene izkušnje neinstitucionalnega izobraževanja. Sodelovanje s Slavističnim društvom Maribor je zgolj eden izmed primerov dobre in tudi že uveljavljene prakse.

3.2 Jezikovni kotički različnih vrst – *Al' prav se reče*

Al' prav se reče je jezikovna radijska oddaja, torkova jezikovna rubrika na nacionalnem Radiu Maribor, ki je bila predvajana od začetka leta 2013 do februarja 2016. Soustvarjale smo jo profesorice s Filozofske fakultete Maribor: red. prof. dr. Irena Stramljič Breznik, izr. prof. dr. Alenka Valh Lopert in izr. prof. dr. Melita Zemljak Jontes. Kot je najavljeno v napovedniku oddaje, smo se iz ljubezni do slovenščine lotevale razjasnjevanja pravopisnih zadreg, obnavljanja jezikovnega znanja, opozarjanja na napake ter predstavljanja jezikoslovnih novosti in smernic za boljši jezik. Posamezna oddaja traja okvirnih 10 minut (Natančneje glej spletno stran: <http://www.rtv slo.si/radiomaribor/oddaja/31>; pridobljeno 1. 12. 2016.). Od januarja 2013 do junija 2015 je nastalo 94 oddaj z različnimi tematikami oz. 110 oddaj s ponovitvami posameznih oddaj.

Največ je **oblikoslovne** tematike (približno 25 % – največ izr. prof. dr. Melita Zemljak Jontes): problematika zapisovanja lastnih in zemljepisnih imen, sklanjanje zaimenskih besed, sklanjanje na splošno in podrobneje o nekaterih posebnostih, številu in številstosti v slovenščini, slovnični spol, živost in človeškost kot kategoriji podspola, predlogi, števniki, nedoločnik in namenilnik, rodilnik v zanikanih stavkih, zaimki in nekatere druge oblikoslovne posebnosti slovenskega jezika. Veliko je **pravopisne** tematike (20 % – največ izr. prof. dr. Alenka Valh Lopert): pravilno zapisovanje ločil vseh vrst, velika in mala začetnica ter konkretni primeri pravopisnih napak v oglasih za lektoriranje. **Besedotvorje** (približno 15 % – največ red. prof. dr. Irena Stramljič Breznik) zajema predvsem: tvorjenje svojilnih pridevnikov na -ov in -ev, natančno glagolsko izražanje, tvorjenke na -ec, manjšalnice v slovanskih jezikih, jezikovne korpuse. **Glasoslovje** (7 oddaj) je predstavljeno z naslednjimi temami: pereč izgovor zvočnika /v/ oz. //, mesto naglasa v slovenskem jeziku, izgovor ozkega in širokega /o/, /e/, poudarek na govorici severovzhodnega dela Slovenije. **Skladnja** (4 oddaje) zajema naslednje vsebine: prilastkov in predmetni odvisnik, levi prilastek, nerodne predložne zveze; **frazeologija** (2 oddaji) pa frazeme na splošno in evfemizme kot zanimivosti slovenskega jezika. **Besedoslovje** (7 oddaj) se dotika naslednjih vsebin: prevzete besede, vdiranje angleščine v slovenščino, odgovornost pri prevzemanju besed iz angleščine.

V sklopu oddaj so tudi **predstavitve** (8 oddaj): monografij, Univerze v Gradcu in Inštituta za slovenistiko, strokovno delo red. prof. dr. Jožeta Toporišiča; spletišče Fran.si. Pri tem je sodelovalo več zunanjih strokovnjakov (Več glej v: Tamara Zagajšek, 2016: *Primerjava spletne jezikovne svetovalnice "Al' prav se piše --- ?" in kratke radijske oddaje "Al' prav se reče" glede na pogostnost vprašanj po posameznih jezikovnih področjih slovenskega knjižnega jezika*. Diplomsko delo (mentorica izr. prof. dr. Melita Zemljak Jontes). Maribor: Filozofska fakulteta.).

3.3 Lektor na spletnih straneh

In kaj storiti, če se vendarle zavemo, da smo v rabi jezika vseeno premalo vešč? Pohvalno je, da za to najamemo strokovno pomoč. Ni treba posebej poudarjati, da postajamo vse bolj del elektronskega, e-sporazumevanja s spletnimi aplikacijami, namenjenimi 'druženju' z drugimi ljudmi (običajno), kar je običajno manj formalno (npr. forum, blog, spletne skupnosti), lahko pa namenjeno tudi službenim oz. bolj formalnim obveznostim (npr. e-pošta, spletno bančništvo, spletno računovodstvo, elektronsko davčno poslovanje ipd.). Ob tem pa se poraja vprašanje, ali je med klasično, tj. nedigitalno obliko, in e-sporazumevanjem resnično (vsaj glede rabe jezika) tolikšna razlika. Velik segment medijskih besedil predstavljajo oglaševalska besedila. Študija primera, ki sva jo opravili z izr. prof. dr. Alenko Valh Lopert, je zato zajela naključne ponudbe izbranih spletnih oglasov lektoriranja, prav tistih, ki želijo popravljati druga besedila (Glej v: Melita Zemljak Jontes, Alenka Valh Lopert, 2014: Premislek o e-slovenščini. V: GRÓF, Annamária (ur.), N. CSÁSZI, Ildikó (ur.),

SZOTÁK, Szilvia (ur.). Sokszínű nyelvészet – nyelvi sokszínűség a 21. század elején: írások Kolláth Anna tiszteletére, (Segédkönyvek a nyelvészet tanulmányozásához). Budapest: Tinta Könyvkiadó; Alsóőr: UMIZ – Imre Samu Nyelvi Intézet kiadványai III. 395–407.). Analiza je pokazala na vrsto jezikovnih nedoslednosti v besedilih, ki so bila pregledana z vidika pravopisa (v **24-tih** urah – neustrezen zapis števnika; s *tujino*, itd.; neustrezna raba alinejnega vezaja namesto alinejnega pomišljaja – SP, § 395; *Skrivnosti Priprave Diplomske Naloge – napačna raba velike začetnice* itd.), oblikoslovja (*lektura je lahko opravljena* – raba trpnika namesto tvornika; *eden do dva dneva* – neustrezna raba posamostaljenega števnika na mestu pridevniške besede (števnika) itd.), stilne (v *kolikor* – SP, slovarska oznaka za nepravilno; **preko e-pošte** – • SP, slovarska oznaka za prepovedano) in besedne ustreznosti (v *step-by-step priročniku* – nepotrebne citatne besedne zveze).

Ugotovitve kažejo, da je treba biti pri izbiri lektorja izredno previden, saj je moč napake, ne glede na jezikovno ravnino, najti tudi na tovrstnih spletnih straneh. Prispevek še posebej opozarja na potrebo uvedbe ustreznega števila ur slovenščine na vse smeri študija, saj bi se le tako lahko jezikovno suveren uporabnik, zlasti učitelj (tudi neslovenist), uspešno izognil »pomoči lektorjev«. Vsekakor je lektor dobrodošla pomoč, je pa ključno, da sami kot uporabniki jezika dovolj uzavestimo zavedanje, da je jezik *pomemben* in da je odraz *našega* pogleda na svet in *našega* razmišljanja. Noben lektor tega ne more predstaviti namesto nas.

4 Sklep

Menim, da je ključno, učence vseh stopenj izobraževanja opozarjati na jezik, ki nas obdaja, na to, kaj je ustrezno v izbranih okoliščinah. Odlično je, ko se z jezikom ukvarjajo že vrčevski otroci, npr. na poti med domom in vrtcem ali med vrtcem in krajevno knjižnico, ko opazujejo table z napisi, napise na cesti, napise v trgovini. Zakaj bi bilo kaj drugače na kateri koli stopnji izobraževanja?

Kaj pa odgovor na naslovno vprašanje »Zakaj se moram učiti slovenščino?! Saj jo znam!«?

Ponujata se dva odgovora. Prvi zato se udejanja v jezikovni večplastnosti in v jeziku kot nadvse živem organizmu. Ob vstopu v šolo govorimo v slovenskem jeziku, obvladamo pa predvsem *zgolj eno* izmed njegovih socialnih zvrsti. Širjenje vedenja o jeziku pa širi tudi naša obzorja in možnosti izražanja v drugih zvrsteh jezika.

Drugi zato pa iščem v jezikovni raznolikosti slovenskega jezika. Če vas je ob naslovu poščegetalo, ali je prav *učiti se slovenščino* ali morda *učiti se slovenščine*, je prav, da se zavedamo, da je v takih primerih nujno pogledati v normativne priročnike slovenskega jezika. In kaj izvemo iz SSKJ in SP? Knjižno prav je oboje, rabo obojega pa izkazuje tudi referenčni korpus slovenskega jezika.

Pa še tole: pogostnost rabe besede *slovenščina* v povezavi z *učiti se* je v korpusu Gigafida šele na začetku druge tretjine vseh najpogostejše rabljenih besed (kar 584 besed je rabljenih pogostejše), med samostalniki pa je šele na 13. do 14. mestu različnih besed (prve štiri so: *jezik*, *ustvarjalnost*, *življenje*, *angleščina*). Tudi to nekaj pove o tem, zakaj se je slovenščino/slovenščine treba učiti.

***Zvestoba slovenščini –
je to nacionalizem, ksenofobija, lastna promocija?***

S tem zapisom želim opozoriti na govor predsednice Odbora za podelitev Zoisovih nagrad in priznanj RS, Tamare Lah Turnšek, ki je letos ob podelitvi teh nagrad v Cankarjevem domu (21.11.16) tiste, ki si prizadevamo za ohranjanje slovenščine kot učnega jezika na slovenskih univerzah, označila za nacionaliste in ksenofobe, ki v skladu z bodisi levo ali desno politično usmeritvijo skrbijo predvsem za lastno promocijo.

Neznosna lahkotnost njenega razmišljanja je žaljiva, ker gre za debelo laž. Profesorica je biokemičarka, a se kot jezikovna nestrokovnjakinja v jezikovne debate na Slovenskem ni vključila prvič. To je podobno, kot če bi jaz kot literarna zgodovinarica razpravljala o problemih s področja kemije ali biologije. Vsi bi se mi smejali – tako, kot smo se tudi njej, ko je 2. 7. 16 objavila svoj zapis v Sobotni prilogi Dela. Takrat smo bili na pragu poletja in utrujenim od dela se nam ni dalo odgovarjati. Njene očitke o ksenofobiji in celo neznanju tujih jezikov smo poplaknili skupaj s hladno obmorsko pijačo. Samo jezikoslovec Marko Snoj jo je v kratkem pismu bralca blagohotno opozoril na to, da ne loči puritanstva od purizma, kar bi za tiste, ki modrujejo o jeziku, vsekakor pričakovali. Na to, da je v svoji ihti Ivana Cankarja zamenjala z Izidorjem, pa je ni opozoril... Toda zdaj je visoka funkcionarka slovenske znanosti svoj jezikovni premislek ponovila pred številnim izbranim občinstvom na podelitvi najvišjih državnih nagrad za naše znanstvenike in znanstvenice. Če bi Ivan Cankar še živel, bi se krepko namrščil in zastrigel z ušesi. Spomnil bi se na modele svojih »narodnih dam«, zagovornic nekdanj nemškega, danes pa angleškega jezikovnega odpadništva, ki jih je znal tako živo upodabljati v svoji prozi in dramatiki.

Nihče od nas, ki smo se zavzeli za to, da imajo slovenski študenti v Sloveniji pravico do rabe slovenskega jezika na vseh stopnjah izobraževanja in smo zato nasprotovali uvajanju angleških študijskih programov, ki ne bi bili zgolj paralelni, temveč bi nadomestili slovenske, s tem pa začeli izrinjati slovenščino iz univerzitetnih predavalnic, ni niti nacionalist niti ksenofob, še manj pa smo skrbeli za lastno promocijo, saj nam to ni potrebno. Med nami so bili pesniki in pisatelji, univerzitetni profesorji in akademiki, vsi s preverljivimi mednarodnimi izkušnjami in vsi z znanjem vsaj dveh tujih jezikov, neredki pa jih obvladajo celo več. Toda prav zato, ker tuje jezike znamo, tudi vemo, kako zahtevna je njihova raba na univerzitetnem nivoju. Zavzeli smo se tudi za to, da morajo imeti univerzitetni profesorji, ki niso lingvisti, za to, da predavajo v tujih jezikih, ustrezna spričevala, ne pa zgolj lastnega prepričanja, da »znajo angleško«. Potrdijo naj svoje znanje najmanj na nivoju C1, kakršnega morajo izkazati študenti, če želijo začeti (!) študirati na tujih univerzah. Za znanje npr.

angleščine naj predložijo univerzitetno diplomu ali mednarodno veljavni certifikat, ki ga je mogoče opraviti tudi pri British Councilu v Ljubljani, ne pa zgolj potrdil z nekakšnih »usposabljanj«. V nasprotnem primeru pomeni njihovo »znanje« angleščine grobo podcenjevanje tega jezika in nasilje nad angleščino samo. Predavanj v tako pomanjkljivem jeziku pa nobena univerza, ki da nekaj nase, ne bi smela dovoliti.

O tem, kako ravnati z materinščino in s tujimi jeziki v globaliziranem svetu, je bilo napisanih že veliko člankov, poljudnih in znanstvenih knjig, tako pri nas kot v tujini. Toda ta besedila je treba prebrati in si jih vzeti k srcu. Če bi si sama drznila razmišljati o biokemiji, bi prelistala vsaj kak priročnik tipa »Biokemija za telebane«. Potem pa bi skromno stala ob strani in poslušala, kaj mi imajo povedati tisti, ki so na tem področju doktorirali. V jezikoslovje, ki je znanstvena disciplina enako kot biokemija, pa se v Sloveniji lahko vtika vsakdo, ki ima pet minut časa.

O vlogi jezikov na slovenskih univerzah so se v Razpravah (Dissertationes XXII, 2014) izrekli slovenski akademiki, predstavniki različnih znanstvenih področij, in nekateri umetniki. Strinjali so se s tem, da je treba biti pri ravnanju s slovenščino na univerzah previden in da je treba upoštevati lasten kulturnozgodovinski kontekst. Podobne utemeljitve lahko preberemo v delih Akademski jeziki v času globalizacije (ur. Sonja Starc idr., 2013) in Marka Jesenška Slovenski jezik v visokem šolstvu, literaturi in kulturi (2016). Slovenščini danes je posvečena zadnja številka revije Dialogi (2016, 7-8), v okviru katere opozarjam zlasti na članek anglistke Nade Šabec, polemike so objavljene še v reviji Slavia Centralis (2/ 2016) in na spletnem portalu Za govor slovenščine (Inštitut Nove revije). S to problematiko pa se ukvarja tudi drugi del znanstvene monografije Borisa Paternuja Premisleki o književnosti in jeziku (2016).

Paternu, ugledni literarni zgodovinar, opozarja na to, da Slovencem v današnjem času primanjkuje ustrezne jezikovne zavesti, univerzitetnim odločevalcem pa predvsem znanje o dognanjih, ki so bila dosežena v sodobni kulturi razvitega mišljenja o jeziku in o razmerjih med jeziki. Le-to namreč poudarja, da sta obstoj različnih jezikov in njihova raba veliki vrednoti in da je kakršnakoli unifikacija na tem področju zelo škodljiva. Med tistimi, ki so se uprli vsem poskusom ustvarjanja enotnega, »popolnega jezika«, piše Paternu, je bil tudi U. Eco, ki je dokazoval, da so v zgodovini vsi poskusi te vrste propadli. V delu Iskanje popolnega jezika v evropski kulturi (1993, slov. prevod 2003) je postavil tezo, da se je Evropa po propadu latinskega Rima začela z rojstvom ljudskih jezikov. Ob njihovi različnosti pa je začela razmišljati o lastni usodi večjezične omike. Paternu nadalje opozarja na škodljivost apriorne hierarhizacije jezikov, ki se začneja najprej z mentalnim podcenjevanjem (npr. globalni jezik je angleščina, slovenščina v primerjavi z njo ni dovolj razvita, prožna, praktična), se nadaljuje z zapostavljanjem v izobraževanju (uvajanje študijskih programov v angleščini na račun slovenščine), čemur sledi upravno odrinjanje enega ali več sobivajočih jezikov (slovenska ministrstva in nekatere fakultete že zdaj številne konference in simpozije brez prevajanja izvajajo le še v

angleščini). Različni slovenski intelektualci so spričo takih pojavov, ki smo jim priča, že večkrat zapisali, da smo slovenščino takrat, ko je bila ogrožena od zunaj, znali skrbno varovati, da pa zdaj, ko je postala uradni jezik v naši državi, na lepem ni več varna. - Ali je to sindrom dolgoletnega zapornika, ki ne ve, kaj naj pod svetlim soncem počne s svojo svobodo?

Če se ozremo v zgodovino, piše Paternu, lahko preberemo, da je že reformacija, pozneje pa zlasti 19. stoletje poudarjalo pravico vseh jezikov do obstoja, pa tudi to, da izraža vsak jezik svojega duha in je glavno znamenje nacionalne identitete. Eno prelomnih imen pri tem jezikovnem osvobajanju je bil Herder, pomemben tudi za jezikovno prebujanje Slovanov. Naj citiramo še W. Humboldta, utemeljitelja sodobne nemške univerze: »Človekova prava domovina je jezik,« ali Hegla: »Govoriti in misliti v svojem lastnem jeziku spada k obliki osvoboditve,« pa semiotika Ivanova: »Vsak jezik ustvari določeni model univerzuma, semiotični sistem razumevanja sveta, in če je svet opisan na 4000 načinov, nas to bogati. Morali bi skrbeti za ohranjanje jezikov, tako kot mislimo na ekologijo.« Ali preprosto: Pravica do rabe maternega jezika je enaka pravici do pitne vode.

Univerza, opozarja Paternu, je po tradiciji zavezana dvema temeljnima principoma, t. j. univerzalizmu in regionalizmu, svetovljanstvu in zasidranosti v lastno kulturno zgodovino. Današnje jezikovno sprenevedanje pa briše njeno identiteto. Nalijmo si torej čistega vina. Univerze naj bi postale profitne ustanove in slovenščina jim je napoti. Od tod odrinjanje vseh nacionalnih jezikov, ki niso angleščina: »Namesto smotrno urejene in funkcionalno premišljene koeksistence jezikov nastaja hierarhično urejena vladavina enega samega. Povedano naravnost, gre za poangleženje univerze,« zaključuje Paternu in poudarja, da smo na poti v veliko kulturno pomoto. V besedilu Avtonomija univerze pa pripominja, da bi tehnikom svetovali več humanističnega znanja, več filozofije in manj menedžerskih praks, preračunanih na takojšnji učinek. Zato, da ne bi ponavljali zablod iz zgodovine, ki jih je ta že večkrat odvrгла na svoje bogato smetišče.

Jezikovna politika kakor nekdanj, tako zdaj – in vekomaj?

Definicij pojma »jezikovna politika« je seveda več, izhajam pa iz tiste, ki pravi, da je JP od nosilcev oblasti organizirana skrb za tako ureditev učenja, rabe, razvoja in znanstvenoraziskovalnega spremljanja jezika ali jezikov v danih družbenozgodovinskih okoliščinah, ki bo omogočala izpolnjevanje sporazumevalnih potreb pri dviganju gmotne in duhovne blaginje posameznika in jezikovne skupnosti. Skrb za slovenski jezik, njegovo rabo in razvoj se omenja že v Zakonu o uresničevanju javnega interesa za kulturo (ZUJIK), v 35. členu Zakona o javni rabi slovenščine (2004) pa je slovenska vlada dobila naročilo, naj v dveh letih pripravi nacionalni program jezikovne politike (JP) z okvirno določeno vsebino iz 4. člena istega zakona. Prvi nacionalni program je bil po široki javni obravnavi in po usklajevanju med ministrstvi – sicer s polletno zamudo – potrjen na vladi in s statusom resolucije predložen Državnemu zboru, ta pa ga je 15. julija 2007 sprejel in potem objavil v Uradnem listu. Vendar danes ne mislim govoriti samo o tej in o drugi, zdaj veljavni resoluciji, temveč upoštevam tudi spremno študijo prve resolucije, čeprav ni bila objavljena (ker formalno ni bila del resolucije, bila pa je strokovna podlaga zanjo). Študija ima naslov Analiza jezikovnega položaja in podnaslov Stanje, beseda stanje pa stoji tudi v naslovu današnjega posveta. Ker študija nosi datum 21. december 2006 in bomo torej čez 14 dni obhajali njeno desetletnico, se vsiljuje misel na primerjavo med nekdanjim in današnjim stanjem. Žal je gladka primerjava nemogoča že zato, ker 40 strani obsegajoča študija iz leta 2006 nima enakovredne vzporednice za leto 2016 ali vsaj za leto 2013, ko je bila sprejeta zdaj veljavna resolucija – ta nova resolucija je bila namreč pripravljena brez nove spremne študije, brez celovitega opisa sodobnega jezikovnega položaja, ima le skopo uvodno oceno stanja (4 strani). Primerjava zato prihaja v poštev samo pogojno in v omejenem obsegu – samo pri tistih podatkih in navedbah iz nekdanjega opisa, za katere najdemo jasne vzporednice v novi resoluciji ali v svojem splošnem poznanju današnjega jezikovnega položaja ali morda v podatkih s čisto svežega spletnega jezikovnopolitičnega portala Jezikovna Slovenija. Zato poudarjam: ne gre za primerjavo stanja slovenščine, temveč za nekoliko fragmentarno primerjavo stanja jezikovne politike z desetletnim razmikom.

Stanje JP opišemo tako, da navedemo njene nosilce, strateško vizijo, načela, namen, cilje in ukrepe po področjih. Glede nosilcev nam analiza iz leta 2006 pove, da je Vlada RS leta 2000 kot nosilca JP ustanovila Urad za slovenski jezik (z možnostjo neposrednega poseganja na vladnih sejah), pred tem pa je prvih deset let po slovenski osamosvojitvi minilo brez kolikor toliko dorečene jezikovne politike na državni ravni in tudi brez določitve njenega izpostavljenega nosilca. Da se je to zdelo postranska zadeva, nam dokazuje bridko dejstvo, da sestavljavci prvotnega predloga slovenske ustave leta 1991 sploh niso zapisali posebne določbe o slovenščini kot uradnem jeziku. Kakor da je bilo slovensko jezikovno vprašanje z državno

osamosvojitvijo samodejno in dokončno rešeno in da kot provizorični nosilec jezikovne politike lahko odtlej nastopa kar civilna družba. Žal se je izkazalo, da je bila tudi vladna odločitev za ugledno postavitev jezikovne politike in Urada za slovenski jezik bolj sad osebne zavzetosti takratnega kulturnega ministra Šeliga kakor pa sad trajne kulturne ozaveščenosti slovenske politične smetane. To se vidi iz poznejšega slepomišljenja na tem področju: ko je bil sprejet prvi Nacionalni program za kulturo (NPK, 2003) s slovitim poudarkom, da mora »skrb za slovenski jezik /.../ ostati prva naloga kulturne politike«, in potem še Zakon o javni rabi slovenščine, je bil Urad za slovenski jezik kot vladni organ odpravljen, njegovi uslužbenci pa prestavljeni v okvir sektorja na Ministrstva za kulturo. Kot namen reorganizacije je bila navedena racionalizacija z zmanjšanjem števila vladnih služb, vendar je bil hkrati (v okviru iste reorganizacije) ustanovljen nov vladni organ z imenom Urad za enake možnosti.

Po reorganizaciji se je nosilstvo JP preneslo na MK. Njegovemu sektorju za slovenski jezik so deklarativno ostale iste naloge in odgovornost, dejansko pa je bil ujet v kulturniškem rezervatu, brez relevantnih informacij o dogajanju v drugih resorjih in brez neposrednega vpliva na pomembne jezikovnopolitične odločitve (ena redkih uspešnih potez sektorja iz tega obdobja je bila včlanitev Slovenije v Evropsko zvezo državnih jezikovnopolitičnih ustanov, EFNIL). V naslednjih desetih letih je šla degradacija še za eno stopnjo navzdol: MK nima več Sektorja za slovenski jezik, temveč Službo za slovenski jezik. V novi resoluciji sicer piše, da je to »v sedanjí strukturi izvršilne oblasti Republike Slovenije ključno telo za koordinacijo slovenske jezikovne politike«, kdor pa pozna razmere, organizacijo državne uprave in njeno terminologijo, ve, da to ne more držati. Služba za slovenski jezik je statusno, prostorsko, kadrovsko in glede vpliva odrinjena na rob, njen največji dosežek je koordinacija Medresorske delovne skupine za spremljanje izvajanja jezikovne politike, ne pa za vpliv na njeno snovanje.

Da se odločevalci pri pripravi vladnih jezikovnopolitičnih ukrepov na stališča te službe ne ozirajo, smo opazili v več fazah obravnavanja novele ZVŠ. Služba za slovenski jezik je spornemu členu o rabi tujega jezika res ugovarjala in sporni člen je bil res umaknjen, vendar ni bil umaknjen zaradi njenega ugovaranja. Tako v prvi kot v drugi resoluciji je zapisano, da je treba položaj in sestavo Službe za slovenski jezik okrepiti, vendar nič ne kaže na izpolnitev te potrebe. Glede upoštevanja nosilca JP torej velja: Kakor nekdanj, tako tudi zdaj.

Kaj pa nam pove primerjava nekdanje in sedanje jezikovnopolitične vizije? Vizija 2006: »Republika Slovenija sprejema slovenščino kot podedovano kulturno dobro in ter ji kot bogato razvitemu maternemu jeziku velike večine svojega prebivalstva priznava domicilni položaj in položaj državnega jezika. Kot svojo strateško odgovornost vidi nadaljnji razvoj in rabo slovenščine na vseh področjih javnega življenja znotraj svojih meja pa tudi v mednarodnih stikih (v zvezi s tem podpira učenje tujih jezikov). Zavezuje se, da bo podpirala rabo slovenščine tudi med Slovenci zunaj svojih državnih meja in da bo v slovenščini izražene vsebine širila tudi

v dejanskem in virtualnem mednarodnem prostoru ter tako uveljavljala svojo jezikovno izvirnost kot nepogrešljivo sestavino evropske kulturne raznolikosti. Vizija 2013 pa: Čeprav gre za odziv JP na celotne jezikovnopolitične razmere, ostaja v ospredju pozornosti in predlaganih ukrepov urejanje statusa in korpusa slovenščine. Zato so številne formulacije dobesedno ponovljene iz prejšnje vizije, opazen nov odtenek pa je ob zagotavljanju prevladujoče vloge slovenščine v uradnem in javnem življenju znotraj države hkratno omogočanje »sporazumevanja in obveščanja v drugih jezikih v skladu s pravno in demokratično legitimnimi sporazumevalnimi potrebami svojih državljanov, drugih prebivalcev in obiskovalcev«. S svetovnim pretokom blaga, storitev in oseb ter z učinkovitejšim učenjem drugih jezikov se bodo za govorce slovenščine na marsikaterem sporazumevalnem področju širile možnosti izbire drugih jezikov, jezikovna politika pa bo morala poskrbeti, da »bo slovenščina pri domačih govorcih vendarle ostajala prevladujoča prostovoljna (samoumevna) izbira v čim večjem obsegu zasebne in javne rabe, z ustrezno motivacijo pa naj bo privlačna za učenje in rabo tudi pri čim več govorcih drugih jezikov, obvezna pa za vse tiste, ki se hočejo poklicno uveljavljati v javnem sporazumevanju in sploh na jezikovno občutljivih delovnih mestih«. Nova strateška vizija torej upošteva tako izročilo kot spremenjene družbenozgodovinske okoliščine in predvideva nove naloge za prilagajanje novim potrebam, zato se reklo »kakor nekdanj, tako tudi zdaj« v tej primerjavi potrjuje samo deloma.

Iz prve resolucije in njene spremne študije (2006) je mogoče izluščiti tale načela JP:

1. prizadevanje za celovitost, tj. za obravnavanje vseh področij jezikovnega statusa in jezikovnega korpusa, pri tem pa naj bi se država neposredno angažirala pri določanju statusa, medtem ko naj bo vsebinsko določanje korpusa prepuščeno jezikoslovni stroki, država naj zagotavlja samo potrebne organizacijske in finančne okvirje (v praksi je bilo to načelo nekajkrat prekršeno, npr. pri odločanju o uradnem zapisovanju imena valute euro, pri sprejemanju gesla I feel Slovenia, pri obveznem navajanju vzporednic za ženski spol - občani in občanke ipd.).
2. Prednost naj imajo nepredpisovalne, spodbujevalne oblike urejanja, to pa ne pomeni frontalnega umikanja predpisovalnih, kadar so zaradi učinkovitosti potrebne.
3. Uravnoteženo naj bodo upoštrevane simbolna (vrednotna, identifikacijska), utilitarna (sporazumevalna) in spoznavna vloga jezika; simbolno vlogo je treba v slovenskih razmerah včasih vzdrževati tudi takrat, kadar se zdi komu s praktičnega stališča popolnoma »nekoristna« ali celo škodljiva »administrativna ovira« prostemu pretoku blaga, storitev, znanja in oseb oziroma uveljavljanju komercialnih interesov.
4. Skrb za jezik je treba včlenjevati v vse delne politike, ki vplivajo na javno sporazumevanje (npr. v izobraževalno, zdravstveno, obrambno, raziskovalno, kulturno).
5. JP naj napeljuje k samozavestni jezikovni ustvarjalnosti na vseh tradicionalnih in novih področjih jezikovne rabe, ki se odpirajo z duhovnim, družbenim in tehnološkim razvojem.
6. Zaradi demografske šibkosti slovenske jezikovne skupnosti, njene geopolitične izpostavljenosti in vpetosti v globalizacijske procese je v slovenski JP vedno nekaj nagnjenja k obrambni drži in to je treba sprejemati kot naravni refleks, ne sme pa preiti v pasivno ohranjanje stanja ali v krčevito zapiranje pred vsakim tujim izzivom in

zatiranje drugačnih usmeritev jezikovnega načrtovanja (varovalne vloge strategije ne kaže zanikati, biti pa mora podrejena ustvarjalnim nagibom). – Resolucija 2013 opušča načelo celovitosti in pozornost JP osredinja na področji jezikovnega izobraževanja in jezikovne opremljenosti. K poudarjanju skrbi za izobraževanje so jo med drugim spodbudili slabi dosežki slovenskih šolarjev v mednarodni raziskavi bralne pismenosti (PISA 2010; pred nekaj dnevi smo izvedeli, da so dosežki zdaj že nadpovprečni) in sporazumevalne težave govorcev s posebnimi potrebami; k poudarjanju skrbi za razvoj jezikovne opremljenosti pa je pripomoglo ugotavljanje razvojnega zaostajanja na področju jezikovne tehnologije oziroma prizadevanje za preseganje »digitalizacijske vrzeli« (iz tega občutja je pozneje zrasla tudi listina Digitalna Slovenija 2020 – Strategija razvoja informacijske družbe). Glede 2. in 5. načela se stanje jezikovne politike ni spremenilo. Med načeli iz druge resolucije je opazno močno zaupanje v vitalnosti slovenščine, čeprav »izkušnje kažejo, da so nekateri govorci slovenščine pripravljene svoj materni jezik neupravičeno zapostavljati« in se JP »ne sme popolnoma odpovedovati možnosti zavezujočega pravnega predpisovanja v določenih govornih položajih«. Tudi primerjava nekdanjega in današnjega stanja na ravni jezikovnopolitičnih načel nam kaže nekaj sprememb, vendar bolj v smeri ožitve ali širitve, ne pa vsebinskega nasprotja. Tako bi lahko ostali pri delni veljavi rekla »kakor nekdanj, tako tudi zdaj«.

Če bi bilo več časa, bi takole lahko primerjali še nekdanje in današnje stanje glede na namen, cilje in ukrepe po področjih JP, tako pa naj za konec skušam samo še pojasniti rabo besede vekomaj iz naslova svojega referata. Vprašujem se, kakšna prihodnost se obeta – ne slovenščini, temveč slovenski jezikovni politiki. Kako bodo njeni nosilci opravili z nekaterimi bolečimi izzivi, zlasti s kronično slovensko jezikovno nesamozavestjo, ki deklarativno priznava in celo čustveno poudarja ključnost slovenščine za slovensko kulturno identiteto ter izreka ljubezen do »klene slovenske besede«, ko pa bi bilo treba to potrditi z ravnanjem, se pokažejo neodgovornost, nesamozavest, izgovori, dvom o potrebnosti njene rabe in hitra pripravljenost, zamenjati svojo ljubljeno materinščino z internacionalščino. Eden bivših predsednikov SAZU je izjavil, da »ni mogoče pisati vrhunskih znanstvenih člankov v slovenščini« (B. Žekš), radijski urednik pa pravi, da slovenska skladba za evrovizijsko tekmovanje »v angleščini enostavno zveni bolje« kakor v slovenščini. Tudi stališče Rektorske konference in Ministrstva za izobraževanje glede rabe tujega učnega jezika v visokem šolstvu kaže, da slovenščina niti za številne ugledne Slovence še zdaleč ni »vrednota najvišjega ranga« (M. Stabej). Kako iz takih ljudi vzgojiti »suverene, samozavestne in motivirane uporabnike slovenskega jezika«, kakor je optimistično predlagano v veljavni resoluciji? Na to vprašanje o vekomaj naj odgovorim s citatom iz objave v reviji Sodobnost pred desetimi leti: »Toda ključno vprašanje ob vsem tem je /.../, katera doktrina globalizacije bo naposled prevladala. Ali tista, ki naj bi izhajala iz idej, na podlagi katerih so zrasle Organizacija združenih narodov in še posebej ustanove v okviru OZN, kot so UNESCO in UNICEF in Svetovna zdravstvena organizacija, ali pa /.../ usmeritev, za katero se zavzemajo /.../ Mednarodni monetarni fond, Svetovna trgovinska organizacija in več ali manj povsod

po svetu politične stranke z neoliberalističnim političnim programom, ki se najbolj prilega idejam globalizacije in interesom mednarodnega ali nadnacionalnega kapitala. Če prva usmeritev izhaja iz prepričanja, da ima sleherna, tudi še tako majhna jezikovna in kulturna skupnost pravico zahtevati ohranitev svoje posebnosti in tako tudi lastnih vrednot in običajev, si druga prizadeva te razlike odpraviti ali odpraviti vsaj njihov vpliv na materialne in vse druge potrebe, kar naposled zahteva tudi spremembe vrednot, običajev oziroma navad in celo povsem vsakdanjih potreb. Za to drugo usmeritev predstavljata eno ključnih ovir zlasti jezikovna in kulturna raznolikost, ker otežujeta ali celo onemogočata neposredno komunikacijo na področju, ki je za globalizacijo in koncept sveta kot enotnega tržišča temeljnega pomena; torej na področju marketinga, reklame in ekonomske propagande.« Avtor tega citata je T. Peršak, danes slovenski minister za kulturo. Najbrž ne bo nikoli imel priložnosti za odločanje v velespopadu med predstavljenima doktrinama na svetovni ravni, lahko pa bi zastavil odločnejšo besedo, ko se bo v teje hiši ponovil jezikovnopolitični spopad o pojmovanju in obsegu internacionalizacije v visokem šolstvu in znanosti. »Eksistenca Slovencev kot samosvojega naroda /.../ ni bila nikoli nekaj po sebi danega /.../« (I. Grdina) Slovenstvo kljub pridobljeni državnosti ne bo nikoli imelo zagotovljenega obstoja brez boja, navedena dejstva in izjave pa kažejo, da lepo število Slovencev ni samoumevno pripravljenih na trud ali celo boj (učenje, stroške, politično izpostavljanje idr.) za odgovorno spoznavanje, priznavanje in nadaljevanje trubarjevsko-prešernovskega jezikovnega izročila. Sodobni odsev iz preteklosti znanih fatalističnih predlogov za »raztalitev« slovenščine v panslavističnem, ilirističnem ali jugoslovenarskem talilnem loncu je nejeverno obravnavanje možnosti, ali slovenščina v objemu globalizacijske angleščine lahko preživi in v čem naj bi bil sploh smisel prizadevanja za njeno preživetje. Številni poslovneži in celo univerzitetni profesorji vidijo v vztrajanju pri polni rabi slovenščine ne le »romantizem«, temveč omejevanje prostega pretoka znanja in zaviranje razvoja. V tem nihilizmu – in ne v neugodnih objektivnih okoliščinah – je temeljni razlog, da izraza »ogroženost slovenščine« danes ne bi smeli izrekati samo s podcenjevalnim nasmeškom in da besedo vekomaj v slovenskih razmerah trajno spremlja jezikovnopolitični vprašaj.

Med jezikovnimi ideali in resničnostjo

Med pomembne naloge v naši družbi sodi kvalitetno jezikovno izobraževanje, saj ima vpliv na rabo jezika v javnosti. Dobro jezikovno izobraževanje omogočajo tudi temeljni jezikovni priročniki, kot so slovar, pravopis in slovnica. Poklicno sem vseskozi delovala ravno v tesnem stiku z njimi: kot fonetičarka na radiu (lektorica za govor), lektorica v založbah, urednica leksikografskih izdaj v treh založbah, pisala sem strokovne članke. Sem soavtorica učbenikov za slovenščino na osnovni šoli, in sicer za slovnične, pravopisne in pravorečne tematske sklope. Sodelovala sem tudi pri načrtovanju *Resolucije o nacionalnem programu za jezikovno politiko 2014–2018* (dalje *Resolucija*), zdaj sem članica širšega sestava Pravopisne komisije pri SAZU in ZRC SAZU, nekaj malega sodelujem tudi pri nastajanju novega *Slovarja slovenskega knjižnega jezika*.

Poleti leta 2013 je bila soglasno sprejeta *Resolucija*. Pri njenem nastajanju so sodelovali številni strokovnjaki, a se posamezne skupine med seboj niso povezale. V *Resoluciji* je predvidena tudi izdelava zahtevnejšega pravopisa in slovarja (enega tudi šolskega) ter šolska slovnica. V letu 2013 je zavod Trojina oblikoval predlog za *Slovar sodobnega slovenskega jezika* s 100.000 besedami, opisanimi na novo – »z vidika današnjega razumevanja sveta« (<http://www.sssj.si/>); projekt naj bi bil zaključen v petih letih.

Leta 2014 je bil organiziran posvet na Ministrstvu za kulturo, na katerem je bilo med sklepi omenjeno tudi, da je treba za izdelavo novega slovarja »doseči interdisciplinarno sodelovanje strokovnjakov z različnih institucij – inštitutov, univerz in drugih«; omenja se tudi »združevanje moči strokovnjakov za zgodovino jezika, etimologijo, govor, normo, stilistiko, terminologijo, podatkovne baze, korpuse in druge«. Ti sklepi so omenjeni tudi v *Akcijskem načrtu za jezikovno opremljenost* (dalje ANJO), ki je bil prejet jeseni leta 2015 skupaj z *Akcijskim načrtom za jezikovno izobraževanje* (dalje ANJI).

V okviru programa *Slovarji Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU* se je v obdobju od 2014–2016 zgodilo kar nekaj novosti, mdr. spletna stran Fran z več inštitutskimi slovarji. Naj omenim še koncept novega *Slovarja slovenskega knjižnega jezika*³, ki je bil potrjen poleti leta 2015, v nastajanju je slovarski del tega slovarja (t. i. rastoči slovar), katerega 90 vzorčnih gesel, ki jih je pripravilo 11 avtorjev, je bilo objavljenih na Franu oktobra 2016 (www.fran.si). Istočasno nastaja tudi *Slovar pravopisnih težav*, ki ima letos 2429 gesel, pripravljata pa ga samo dve urednici, tudi sami avtorici slovarskih sestavkov, s še dvema avtoricama (skupaj torej štiri avtorice), sodelovalo je še nekaj pripravljavcev gradiva. Od leta 2014 nastaja tudi *Sprotni*

slovar slovenskega jezika, ki ga pripravljata sestavljavec gesel in zapisovalka izgovora ob pomoči devetih pregledovalcev. Za zdaj je objavljenih 437 gesel.

Da so slovarji avtorsko podhranjeni, pokažejo že primerjave z izdajama prvega SSKJ in SP 2001. Pri prvotnem SSKJ je sodelovalo 26 urednikov, pet strokovnjakov za posamezna področja (pravorečje, pravopis, oblikoslovje, tonemskost); *Pravila* novega pravopisa je urejal glavni urednik, sestavljalo pa devet avtorjev, *Slovar* je urejalo pet članov uredniškega odbora, sedem redaktorjev, štirje iztočničarji, en onaglaševalec in štirje strokovni sodelavci. Navsezadnje lahko z aktualnim stanjem zgoraj omenjenih leksikografov, ki pripravljajo novi slovar in pravopis, primerjamo tudi veliko število raznovrstnih strokovnjakov (vse od glavnega urednika, leksikografov raziskovalcev in samozaposlenih, večje število sodelavcev za čiščenje podatkov terminologov, etimologov, svetovalcev za vprašanja norme, izgovora itd., do računalničarjev in sodelavcev za vzdrževanje in posodabljanje korpusa), ki naj bi predvidoma sestavljali *Slovar sodobnega slovenskega jezika* ali pri njem kako drugače sodelovali in svetovali.

Nepremišljeno bi bilo, če bi se zanašali na elektronsko dobo, češ da omogoča hkrati hitrejše in bolj kakovostno delo. Sodobna orodja so sicer priročna in omogočajo bogatejše polnjenje slovarskih vsebin in tudi nadzor nad njimi, vendar sta za nastanek dobrega slovarja še vedno potrebna človeški um in skrbna roka in oko ter presoja številnih leksikografov.

V obeh idealno zamišljenih akcijskih načrtih so projekti tudi finančno ovrednoteni. Financiranje projektov se je lahko začelo šele leta 2015, po njunem sprejetju. V ANJO je predvidenih 13,153.500 EUR (leta 2013 v *Resoluciji* 8,000.000 EUR). Del teh sredstev naj bi bil namenjen tudi odkupu »pravic za obstoječe enciklopedične in slovarske vire za potrebe prenosa informacij v Wikipedijo in Wikislovar. Odkupljene podatke se pretvori v ustrezno obliko in vnese v spletne baze.« (ANJO, str. 31) Naj naštejemo še nekaj primerov predvidenega financiranja: slovarji in leksikonske baze 4,452.500 EUR, nova slovnica 197.500 EUR, nadgradnja slovnicega portala za šolsko populacijo 197.500 EUR, pravopisna pravila in slovar 197.500 EUR (v *Resoluciji* je za izdajo pravopisnega priročnika predvideno 600.000 EUR), *Slovar naselbinskih imen* 158.000 EUR. Za nadgradnjo (!) slovnicega portala in pravopis je predvidena enaka vsota – po mojem za celoten pravopis veliko premajhna.

V ANJI ni razviden delež financiranja za slovenščino kot prvi jezik v Republiki Sloveniji. V preglednici je cela vrsta rubrik, kjer ni nobene finančne vsote. V uvodni opombi je rečeno, da se »posamezne aktivnosti v okviru posameznega podcilja (1.1, 1.2, 1.3) /so/ določene prioriteto, to pomeni, da se nižje stoječa aktivnost lahko financira šele, ko je zagotovljeno financiranje višje stoječe aktivnosti«. Za jezikovno vključevanje odraslih priseljencev je predvidenih dva milijona EUR.

V ANJO je omenjen tudi slovnični portal za šolarje, ki na bi bil namenjen jezikovnemu opismenjevanju učencev, v ANJI pa koncept šolske slovnice. Ta naj bi bila namenjena jezik(osl)ovnemu opismenjevanju učencev, zasnovana naj bi bila za rabo v digitalnem mediju, z možnostjo tiskanja posameznih elementov.

V letih 2008–2013 je nastajal pilotni projekt *Pedagoški slovnični portal* (<http://slovnica.slovenscina.eu/>). Financirala sta ga Evropski socialni sklad in Ministrstvo za izobraževanje, znanost, kulturo in šport. Izdelana so bila testna poglavja v okviru projekta *Sporazumevanje v slovenskem jeziku*. Vseh tem, ki zajemajo 18 slovničnih poglavij, je 24. Posvečajo se »zadregam, s katerimi se slovenski šolarji pri pisanju v slovenščini tipično srečuje/jo/«. Podpisuje ga kar 15 avtorjev in širša ekipa, ki ga je pripravljala »približno štiri leta«. Popisani so odločitve o temah, zbiranje gradiva, razvrstitev napak, seznam problemov. Po ANJI naj bi bila nadgradnja financirana s 197.500 EUR. O njej je rečeno, da mora biti »usklajena s konceptom novega informativno-normativnega razlagalnega slovarja s slovarsko bazo, novim konceptom slovničnega opisa sodobne slovenščine ter novim konceptom šolske slovnice«. Ta pilotni projekt omenjam kot primer porabe denarja (žal vsota ni znana) za skromno vsebino (že v učbenikih za slovenščino je za jezik mogoče najti boljše vaje, kot so predvidene na tem portalu), prevelikega števila sodelavcev zanjo in slabega razmisleka o tem, kaj v resnici potrebujemo in česa ne.

V okviru javnih razpisov za sofinanciranje projektov, namenjenih predstavljanju, uveljavljanju in razvoju slovenskega jezika, je bilo do zdaj le 7 oz. 8 razpisov (en razpis ponovljen).

Razpisi Ministrstva za kulturo (po sprejetju resolucije):

Leto	Predmet razpisa	Sredstva v EUR
2013	različno	20.926
2014	izobraževanje (jezikov. viri in tehnologije)	18.447
2014–2017	digitalizacija in informacijska dejavnost	49.500 na leto*
2015	izobraževanje (jezikov. viri in tehnologije)	18.768
	branje za odrasle z motnjami	
	tečaji za priseljenske otroke	23.000 (22.900)
2015–2018	digitalizacija in informacijska dejavnost	80.000
2016–2017	spodbujanje družinske pismenosti v predšolskem obdobju	93.576 (46.788)
Razpisanih sredstev v letih 2013–2017 (stanje 5. 12. 2016):		304.217 EUR

* Razdeljeno (?): 29.500 EUR (?).

Financirana leksikografska dela in korpusi (2013–2017 oz. 2018)

Delo	Sredstva v EUR
<i>Slovenski tolkalni terminološki slovar</i>	1640
ZRC SAZU Jezikovni viri na spletu: možnost uporabe portala Fran ...	3.518
TELE-TV, KOMUNIKACIJSKI ENGINEERING, D. O. O., SSKJ 2 – novemu slovarju na pot	2.450
NUK – Slovnice in slovarji slovenskega jezika od Bohoriča do sodobnih jezikovnih tehnologij	3.200
Skupaj	10.808 EUR

KORPUSI: besedila slovenskih protestantskih piscev, Gos, Šolar, Gigafida in Kres (do leta 2018)

80.000 EUR

Iz predstavljenega je razviden velik razkorak med zastavljenimi cilji in njihovo uresničitvijo, tudi zaradi premajhnega števila leksikografov; še večji prepad zeva med ovrednotenjem projektov v ANJO in ANJI in njihovim dejanskim financiranjem.

Menim, da bi država morala biti bolj odgovorna pri sprejemanju zavez za uresničevanje načel jezikovne politike in ukrepov iz akcijskih načrtov. Morala bi jasno opredeliti svoj odnos do kulturne in jezikovne politike, določiti prioritete, zagotoviti instrumente za povezovanje jezikovnih strokovnjakov različnih profilov in protokol nastajanja ter izvajanja razpisanih jezikovnih projektov in zanje dodeliti tudi sredstva. Še pred tem bi se morali strokovnjaki z različnih jezikovnih področij med seboj dogovoriti o prioritetah ter zahtevati razpise in načrtovana sredstva za temeljna leksikografska dela (slovarji, pravopis), korpusa in slovnico, ravno tako zahtevati zaposlovanje strokovnjakov pri posameznih projektih, saj je bilo v njihovo šolanje vloženega veliko javnega denarja. Dogovoriti bi se morali o nadzoru projektov (nujne primerjave projektov: število sodelavcev, zahtevnost dela, financiranje), zahtevati odkup že obstoječih del (npr. *Slovenskega velikega leksikona*, *Enciklopedije Slovenije*, *Osebnosti*) ter poiskati avtorje morebitnih leksikografskih del in se z njimi dogovoriti za odkup.

Uresničevanje zastavljenih ciljev bi omogočilo, da strokovnjaki preučujejo jezik, ga zapisujejo in svoja dela objavljajo na spletu, sestavljajo različne korpusa ter jezik posredno bogatijo, razvijajo in omogočajo njegovo dostopnost oz. uporabnost na vseh področjih.

Če ne bomo ničesar storili, nam bo ostalo samo tole vprašanje: čemu in zakaj je toliko ljudi (33) za plačilo pripravilo *Resolucijo* (16) in akcijska načrta (17), če naj bi načrtovana sredstva za temeljna dela ostala mrtve številke na papirju?